

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

Управління екологічною безпекою на регіональному рівні

Виконала:

студентка магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми
навчання

Мельник Сергій Борисович

Науковий керівник:

професор кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., доцент

Маланчій Микола Олександрович

Рецензент:

Хмельницький – 2022 рік

АНОТАЦІЯ

Мельник С.Б. – Управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Основна увага в магістерській роботі присвячена обґрунтуванню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

У першому розділі магістерської роботи висвітлені сутність та наукові підходи до трактування поняття «екологічна безпека». Поряд з цим, узагальнено зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні, розглянуто можливості його використання в Україні.

У другому розділі ідентифіковані основні передумови забезпечення екологічної безпеки регіонів України. Також обґрунтовано роль екологічної безпеки у забезпеченні розвитку регіону.

Поряд з цим, у третьому розділі автором наведено обґрунтування напрями оптимізації організаційної структури управління екологічною безпекою на регіональному рівні. Крім цього, обґрунтовано з позиції маркетингового підходу механізм управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

Ключові терміни: безпека, екологічна безпека, регіон, регіональний рівень, маркетинг, маркетинговий підхід, механізм.

SUMMARY

Melnyk S.B. – Environmental safety management at the regional level.

Master's Degree Program for Master's Degree in specialty 281 Public management and administration.

The main focus of the master's work is devoted to the substantiation of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving environmental safety management at the regional level.

In the first chapter of the master's work, the essence and scientific approaches to the interpretation of the concept of "ecological safety" are highlighted. Along with this, the foreign experience of state regulation of environmental safety at the regional level is summarized, the possibilities of its use in Ukraine are considered.

In the second section, the main prerequisites for ensuring environmental security of the regions of Ukraine are identified. The role of environmental security in ensuring the development of the region is also substantiated.

Along with this, in the third chapter, the author provides justification for the optimization of the organizational structure of environmental safety management at the regional level. In addition, the mechanism of environmental safety management at the regional level is substantiated from the point of view of the marketing approach.

Key terms: safety, environmental safety, region, regional level, marketing, marketing approach, mechanism.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	7
1.1. Сутність та наукові підходи до трактування поняття «екологічна безпека».....	7
1.2. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні.....	16
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	24
2.1. Основні передумови забезпечення екологічної безпеки регіонів України	24
2.2. Екологічна безпека як детермінанта забезпечення розвитку регіону	29
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	34
3.1. Оптимізація організаційної структури управління екологічною безпекою на регіональному рівні.....	34
3.2. Механізм управління екологічною безпекою на регіональному рівні: маркетинговий підхід	43
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Екологічна безпека поряд з техногенною, економічною, політичною, воєнною, інформаційною та іншими видами на сучасному етапі розглядається як один із важливих складових елементів національної безпеки держави, так і безпеки регіону. Вона сприяє гарантуванню безпеки населення, природи та економіки регіону в процесі їх життєдіяльності, захисту життєво важливих інтересів розвитку регіону та його населення від різноманітних загроз, а рівень екологічної безпеки визначає стан захищеності особи, суспільства, держави від несприятливого впливу навколишнього середовища або людської діяльності.

Значний вклад у дослідження теоретичних аспектів управління екологічною безпекою на регіональному рівні маємо завдяки працям таких науковців як Герасимчук З.В. [8; 9], Дорогунцов С. І. [12], Зеркалов Д. В. [15], Ілляшенко І.О. [15], Самойлік М. С. [31-33], Тимчишин Ю. В. [36, 37], М.А. Хвесик [44] та інші. Проте виникнення нових викликів екології потребує постійної уваги до визначеної проблеми, що і обумовило практичне значення та актуальність теми нашої магістерської роботи.

Мета та завдання дослідження. *Метою магістерської роботи є систематизація теоретичних аспектів та обґрунтування практичних пропозицій щодо удосконалення управління екологічною безпекою на регіональному рівні. У відповідності до цієї мети були поставлені та послідовно вирішувались такі основні завдання:*

визначити сутність та наукові підходи до трактування поняття «екологічна безпека»;

узагальнити зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні;

ідентифікувати основні передумови забезпечення екологічної безпеки регіонів України;

визначити роль екологічної безпеки у забезпеченні розвитку регіону;

обґрунтування напрямів оптимізації організаційної структури управління екологічною безпекою на регіональному рівні;

обґрунтування механізму управління екологічною безпекою на регіональному рівні з позиції маркетингового підходу.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням управління екологічною безпекою на регіональному рівні. **Предмет** - теоретичні та прикладні аспекти забезпечення управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

Методика магістерського дослідження. Для вирішення поставлених у магістерській роботі завдань використовувався цілий рід методів дослідження. Зокрема, серед них - метод аналізу та синтезу (для визначення понятійного апарату у рамках дослідження), аналітичний (для систематизації показників та виявлення тенденцій забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні), табличний, графічний та структурно-логічний метод (для узагальнень, висновків та пропозицій за темою дослідження) та інші.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання теоретичних і практичних узагальнень та висновків магістерської роботи для удосконалення управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

1.1. Сутність та наукові підходи до трактування поняття «екологічна безпека»

Вступ України до співтовариства європейських держав потребує узгодження стандартів і процедур забезпечення екологічної безпеки на різних рівнях господарювання, приведення національної нормативно-правової бази, що регулює стан довкілля, до чинних стандартів Європейського Союзу. Вивчаючи організаційні засади забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні, слід перш за все знати деякі важливі особливості таких термінологічних словосполучень, як «екологічна безпека», «екологічний менеджмент» та «реалізація екологічної політики на регіональному рівні» [5]. Екологічна безпека в першу чергу пов'язана з безпекою громадян з точки зору екології. Це є умовою реалізації природного і невід'ємного права людини на безпечне довкілля.

Поняття «екологічна безпека» також є складовою і умовою національної та міжнародної безпеки. Екологічна безпека гарантує захист життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та навколишнього середовища від реальних або потенційних загроз з боку природних або антропогенних факторів. Крім того, екологічна складова кожного з перелічених видів безпеки може стати інтегратором, який об'єднає їх у систему національної безпеки, допоможе знайти їх оптимальне співвідношення в цій системі. Крім того, сьогодні немає сумніву, що кожен аспект національної безпеки, чи то економічний, технологічний чи оборонний, втрачає свою важливість, якщо середовище непридатне для життя та діяльності людини. Тому екологічну безпеку слід розглядати не як одну зі складових національної безпеки суспільства, а як інтегратор, здатний консолідувати суспільство, з одного боку, і забезпечити його поступальний розвиток, з іншого.

Ряд дослідників [12; 21] зазначає, що екологічна безпека стосується життєво важливих інтересів держави, людини і суспільства. Таке вузьке тлумачення не може стосуватися екологічної безпеки, оскільки критерії

віднесення тих чи інших інтересів до життєво важливих досить відносні, а наслідки поступової зміни елементів природного середовища, кумулятивні наслідки накопичення шкідливих речовин часто є досить значними. значний. і недостатньо вивчений навіть на теоретичному рівні. Мова йде про збереження видового різноманіття флори і фауни, поступову зміну ландшафту, рельєфу, клімату, супутнє забруднення, сукупні ефекти впливу на організм людини [9]. Можна виділити кілька трактувань екологічної безпеки [12; 9; 44; 46], в якому міркування щодо досліджуваного визначення не обмежуються лише екологічним змістом, а мають соціально-економічне спрямування.

Екологічна безпека також трактується як динамічна складова регіональної системи, що забезпечує її гармонійний розвиток в умовах захищеності від реальних і потенційних антропогенних і природних впливів. Рівень безпеки в першу чергу визначається ймовірністю загрози. Це потребує всебічного вивчення умов виникнення екологічних небезпек. Як ми показали в [48], екологічна небезпека являє собою складну ієрархічну структуру, яка у спрощеному вигляді представлена на рис. 1. Техногенна складова екологічної небезпеки характеризує вплив на людину та навколишнє середовище технічних засобів і технологій господарської діяльності і включає види, зумовлені різними факторами, та відповідні їм підвиди (рис. 1.1).

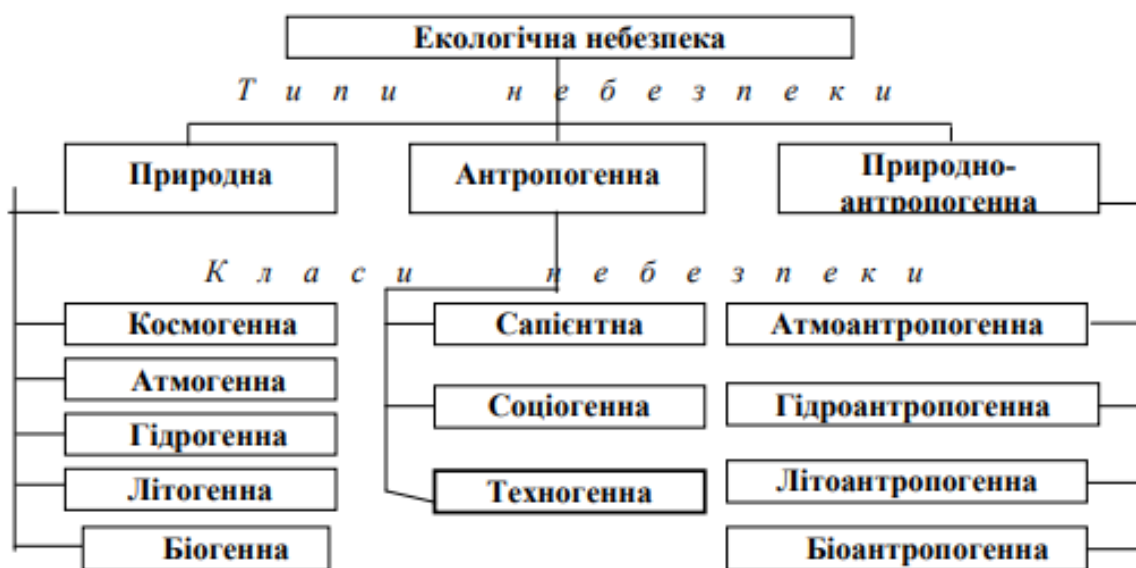

Рис.1.1 - Структура екологічної небезпеки

З точки зору системного підходу до управління екологічною безпекою, ми розглядаємо регіон як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих підсистем - природної та соціально-економічної. Природна підсистема створює фон для виникнення загрози і є носієм її просторового поширення. Соціально-економічні містять джерела екологічних загроз (об'єкти господарських комплексів, комунікації тощо). Останні мають відповідний вплив на людей, навколишнє середовище та технічні системи.

Розглянемо основні закономірності формування регіональної екологічної небезпеки. У [48] показано, що вони визначаються такими основними категоріями:

- регіоналізація (кожен регіон відрізняється лише притаманними йому пріоритетами та ієрархією структур екологічної небезпеки, які визначають специфіку його аналізу та можливості розвитку);

- просторово-часова структурованість - сукупність екологічно небезпечних об'єктів будь-якого походження, які в результаті взаємодії та взаємодії створюють небезпечні ситуації для життєдіяльності тваринного і рослинного світу, становлять загрозу функціонуванню технічних об'єктів, споруд, тощо;

- розміщення джерел небезпеки (враховується не тільки просторове розташування джерел небезпеки щодо об'єктів і впливів, а й характеристики середовища, в якому поширюється небезпека);

- різноманітність і різноманітність джерел небезпеки (враховуються потужність джерел, склад компонентів, геометричні параметри, токсичність тощо); - близькість небезпек

- взаємне розташування та поєднання різних компонентів небезпеки;

- профілювання регіонів за умовами екологічної небезпеки.

Такий підхід має особливе значення з точки зору формування засобів і механізмів забезпечення екологічної безпеки. Існує принципова відмінність у трактуванні вченими категорій екологічної безпеки за критерієм об'єктів екологічної безпеки. Детальний аналіз і систематизацію наукових інтерпретацій за цим критерієм автор здійснив у [9]. Проведені дослідження дозволили

виокремити чотири основні підходи, з точки зору яких науковці трактують категорію екологічної безпеки:

1. Антропоцентричний, у центр екологічних проблем ставить лише людину, яка фактично є єдиним об'єктом і єдиним мета забезпечення екологічної безпеки. Тому багато вчених розглядають екологічну безпеку з точки зору відсутності зовнішніх загроз, тобто стану безпеки лише для людини і суспільства. Такий підхід в екології називають антропоцентричним [2, С. 25].

2. Антропоцентричний і ресурсорієнтований, стверджує, що метою забезпечення екологічної безпеки є якісне середовище існування людини та забезпечення попиту на природні ресурси для реалізації можливості нормального економічного і соціального розвитку суспільства і держави. При розгляді екологічної безпеки виділяють такі об'єкти забезпечення екологічної безпеки, як люди та природні ресурси. 3. Поєднання антропоцентричного та біоцентричного підходів. До об'єктів екологічної безпеки відноситься не тільки людина, а й біосфера. Слід зазначити, що підхід, заснований на захисті біосфери, її саморегуляційних властивостей, якісної та кількісної своєрідності, в екології називають біоцентричним [2, С. 25; 35].

4. Комплексний підхід до екологічної безпеки, що поєднує антропоцентричний, біоцентричний та ресурсний підходи, відносячи людину, біосферу та природні ресурси до об'єктів екологічної безпеки. Враховуючи переваги та недоліки попередніх трактувань визначення екологічної безпеки, пропонуємо власний підхід до трактування екологічної безпеки регіону – як своєрідної динамічної рівноваги системи «довкілля – населення – економіка» регіону, в якому попереджено виникнення екодеструктивних факторів, захищено від їх впливу техногенні, навколишнє середовище та природні ресурси, їх властивості та відновлювальні здібності збережено в сучасному та майбутньому періоді [9].

При трактуванні екологічної безпеки доцільно використовувати таке поєднання підходів. Адже реципієнт, який бачить вплив екодеструктивних чинників, має бути захищений та підтримувати відновну здатність для

нормального функціонування та розвитку. На нашу думку, це екосистеми, люди та природні ресурси у відповідних масштабах охоплення (індивідуальний, локальний, регіональний, національний, глобальний) [49, С.69-72].

Український дослідник М. Балджі виходить з того, що екологічну безпеку регіону необхідно забезпечувати насамперед шляхом перебудови діяльності відповідальних органів на основі комплексного природокористування [3, С. 28]. Тож, на її думку, основним завданням держави у сфері екологічної політики є раціоналізація виробництва шляхом застосування різноманітних заходів. Варто зазначити, що ця теза переважає серед польських науковців, оскільки ґрунтується на тому, що основним фактором негативної екологічної ситуації в загальному та регіональному масштабі є переважання екстенсивної складової в економіці. Тому, розглядаючи вищезазначену проблему, М. Балджі представляє таку комплексну структуру механізму регулювання природокористування:

- організаційно-економічний механізм природокористування;
- економіко-правовий механізм природокористування.

Тому вони поділяються на організаційну, економічну та правову складові. Другий, як випливає з назви, спільний для обох механізмів. Потім дослідник визначає конкретні інструменти в кожному з компонентів, описаних вище. Організаційна частина М.Балджі включає:

- організацію управління природоохоронними спорудами;
- екологічні випробування та сертифікація;
- моніторинг;
- інформаційні, нормативні та статистичні бази даних;
- контроль використання ресурсів і кінцевої продукції;
- екологічний маркетинг;
- екологічний аудит;
- планування та прогнозування природокористування;
- елемент інфраструктури;
- екологічна освіта та виховання [3, С. 30].

Слід зазначити, що до переліку організаційних заходів дослідник відніс екологічну освіту та виховання. Це є підтвердженням того, що відсутність належного рівня свідомості та екологічної культури населення негативно впливає на екологічну безпеку. До економічної складової науковець відносить такі інструменти: - екологічні платежі та податки; - фінансування та запозичення; - інвестиційна та інноваційна діяльність; - економічні важелі регулювання використання ресурсів; - стимулювання комплексного природокористування; - екологічне страхування [3, С. 30]. На думку М. Балдзи, саме ця група заходів має велике значення, оскільки в сучасних умовах функції держави поступово змінюються – від адміністративних до регулятивних [3, С. 33]. Такої позиції дотримується і вітчизняний дослідник С. Біла, який вважає, що розвиток природоохоронної галузі, тобто регулювання екологічної безпеки, потребує цільової фінансової підтримки з боку держави [6, С. 24]. Отже, мова йде про ринковий механізм забезпечення екологічної безпеки в регіонах, але з деякими контрольними повноваженнями держави, наприклад, у вигляді створення «правил гри», тобто створення відповідної нормативно-правової бази.

Вищезгаданий М. Балджі в рамках цієї роботи зазначає, що «пріоритетним напрямком у правовому регулюванні економічних відносин щодо природокористування на сучасному етапі має стати поєднання організаційно-правових механізмів з економічним стимулюванням використання, охорони та відтворення». потенціалу природних ресурсів» [3, з. 32]. У зв'язку з викладеним у цьому контексті слід навести думку С. Уайта щодо розмежування трьох типів зеленого виробництва, заснованого на застосуванні специфічних організаційно-економічних і правових інструментів державного регулювання екологічної безпеки. Так, дослідник виділяє: - м'який тип - характеризується гнучкими екологічними рамками економічного розвитку; - стимулюючий тип - використання державою економічних важелів для впровадження ресурсозберігаючих технологій; - жорсткий тип - використання прямих засобів державного регулювання (ліцензій, штрафів тощо) [6, С. 22]. Виходячи з викладених вище думок, можна зробити висновок, що стимулюючий вид є

найбільш оптимальним і сучасним, оскільки передбачає синергію організаційно-економічних та правових інструментів регулювання екологічної безпеки, тобто поєднання ринкової та адміністративної складових.

У процесі дослідження ми розглядаємо природну безпеку як динамічну складову регіональної системи, що забезпечує її гармонійний розвиток в умовах захищеності від реальних і потенційних антропогенних і природних впливів. Рівень безпеки в першу чергу визначається ймовірністю загрози. Це потребує комплексного дослідження умов виникнення та управління екологічними загрозами.

Системи управління навколишнім середовищем базуються на таких основних елементах: екологічні закономірності; нормативні положення; екологічна політика; стандарти, нормативи, обмеження; методології системного підходу; кадастри та механізми (методи) управління. Водночас екологічне управління – це врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, а також діяльність юридичних осіб і громадян, спрямована на створення конкретних правовідносин у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціональне природокористування, дотримання екологічних прав і виконання екологічних зобов'язань ланки

Механізм екологічного управління складається з наборів екологічних і функціональних механізмів управління, які також є механізмами гармонізації співіснування суспільства і природи. Екологічні механізми включають механізми біотичної регуляції природного середовища, еколого-економічного балансу територій, обліку та кадастрового та екологічного моніторингу. Функціональні включають економічні, адміністративні, інформаційні та громадські механізми контролю.

Отже, метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є виконання правових норм, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення здійснення ефективної та комплексної діяльності з охорони навколишнього природного середовища, раціонального

використання природних ресурсів, досягнення координації діяльності державні та громадські органи у сфері охорони навколишнього природного середовища [26]. Реалізацію екологічної політики держави можна визначити як діяльність органів державної влади, спрямовану на формування та розвиток екологічного виробництва/споживання та екологічної культури життя людини.

Екологічна політика реалізується на рівнях: міжнародному (глобальному); державний (національний); регіональний (регіональний); місцеві (міста, села, підприємства тощо). Слід зазначити, що екологічна політика регіону є органічною складовою національної екологічної політики. Певною мірою соціально-економічна стабільність в Україні залежить від вирішення регіональних екологічних проблем. У реалізації екологічної політики регіону використовуються такі механізми: законодавчий, адміністративний, економічний, громадський та освітній.

Дослідження наукових праць з даної проблематики показали, що метою екологічного менеджменту на регіональному рівні є не лише виконання формальних еколого-економічних функцій, а й створення та підтримка функціонування неформальної системи місцевих екологічних ініціатив, управління та формування завдання, пов'язані з соціальним, економічним та екологічним розвитком як триєдиним процесом. Основними функціями екологічної політики воєводства є: трансформація екологічної політики держави на регіональному рівні; регулювання природокористування в межах повноважень, отриманих у результаті розподілу повноважень між рівнями державної влади (у тому числі у формі законів); управління природними ресурсами, що належать конкретному регіону; створення, нормативне та фінансове забезпечення регіональних екологічних програм і проектів.

Виходячи з мети та функцій екологічної політики області, визначимо її основні завдання [5]:

- розробка та реалізація середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструменту реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні;

- врахування положень нової екологічної політики держави в рамках розроблення програм соціально-економічного розвитку та їх поступова трансформація у програми соціально-економічного та екологічного розвитку;

- внесення екологічної складової до стратегічних документів розвитку міст і регіонів, врахування вимог Ольборзької хартії при оцінці регіональних програм соціально-економічного розвитку, перегляд планів розвитку великих міст до 2020 року з метою реалізації положень окремі міжнародні документи;

- розвиток партнерства «громадськість – влада – бізнес» на регіональному рівні з метою забезпечення до 2020 року соціальних та екологічних стандартів екологічно безпечного життя населення;

- обмеження негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування природного середовища в межах міст, збільшення коефіцієнтів озеленення та площі зелених насаджень загального користування, зниження рівня забруднення атмосферного повітря, водойм, шумове та електромагнітне забруднення до 2020 року;

- ефективніше використання економічних інструментів покращення стану та охорони навколишнього природного середовища на всіх рівнях ієрархії;

- реформування інституційної бази охорони навколишнього середовища та управління природними ресурсами;

- постійна реалізація політики протидії забрудненню та покращення стану навколишнього природного середовища як у державному, так і в регіональному масштабі.

Тому регіональний рівень є вирішальним для виявлення та вирішення багатьох проблем, адже саме тут перетинаються національні інтереси з територіальною специфікою, обмеженнями ресурсної безпеки та безпеки [18, С.150-151]. Крім того, як свідчить сучасний науковий досвід, численні соціально-економічні та екологічні проблеми виникають насамперед на регіональному рівні і лише згодом стають загальнодержавними і, як наслідок, глобальними [19, С. 151]. Його значення зростає в умовах децентралізації економіки та зростання ролі соціально-економічного розвитку регіонів. У зв'язку

з цим в умовах трансформації економічної системи виникає необхідність розробки нової екополітики держави на різних рівнях господарювання.

1.2. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні

У багатьох країнах світу накопичено великий досвід вирішення проблем державного регулювання екологічної безпеки на регіональному рівні, а саме: створено ефективні організаційні структури та дієвий механізм правового регулювання екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. розроблений. Відомі методи управління, які зараз існують в Японії, США та деяких країнах Західної Європи, є результатом багаторічних досліджень, проб і помилок. Однією з умов ефективного регулювання державою екологічної безпеки є вміле поєднання економічних методів з плановими, адміністративними та правовими [40, С.142-145].

У розвинених країнах по-різному розподіляються повноваження між центральними, регіональними та місцевими органами влади. У такій федеративній державі, як Німеччина, чітко визначені повноваження делеговані регіональному уряду, тоді як у менш «жорсткій» федерації, як-от США, розподіл повноважень між урядом землі та федеральним урядом не завжди чітко визначений. В унітарних державах також різний ступінь централізації управління: найвищий – у Великій Британії, найнижчий – у Франції; найбільший ступінь децентралізації управління спостерігається в Нідерландах і Швеції [13, с.24]. Державне регулювання екологічної безпеки потребує певного обсягу науково-технічних знань для прийняття обґрунтованих, досяжних і прийнятних рішень. У розвинутих країнах існує широка мережа моніторингу навколишнього середовища та наукових установ, які є частиною екологічних регуляторних органів (як у США) або незалежними (як у Німеччині). Фінансування діяльності цих установ у сфері наукового забезпечення державного регулювання охорони навколишнього природного середовища повністю здійснюється державою. Органи державного екологічного регулювання розвинених країн є реципієнтами

наукових досліджень екологічних програм, необхідних для підвищення ефективності їх діяльності. Наприклад, у США Агентство з охорони навколишнього середовища (ЕРА) є замовником наукової екологічної програми, яка охоплює всі аспекти охорони навколишнього середовища: виявлення забруднення, рух забруднення та кінцеву долю, технологію очищення, розробку та демонстрацію нових екологічно безпечних виробництв. технології, запобігання забрудненню, економіка та здоров'я.

Програма реалізується підпорядкованими агентству науковими підрозділами, річний бюджет яких становить кілька сотень мільйонів доларів. Американські дослідницькі центри, що входять до ЕРА, отримують кошти в кілька разів більше власних потреб і використовують їх для придбання необхідних субпідрядних організацій для розробки складних проектів. В інших країнах (Франція, Німеччина, Велика Британія, Нідерланди) в рамках природоохоронних агенцій діють наукові установи, які на замовлення цих агенцій здійснюють екологічні дослідження, зокрема розробку «чистих» технологій, що сприяють інтеграції політики охорони навколишнього середовища.

Досвід розвинутих країн показує, що витрати на наукові дослідження дозволяють значно заощадити при здійсненні заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища та істотно зменшити шкоду від забруднення та виснаження компонентів навколишнього середовища. Країни федеративного устрою мають децентралізований устрій, регуляторні функції щодо забезпечення екологічної безпеки делеговані на рівень суб'єкта федерації (держави, регіону). Конституція визначає поділ повноважень, делегування політичних повноважень і відповідальності між регуляторними органами на різних рівнях. Наприклад, у Німеччині суб'єкти федерації (землі) здійснюють лише ті владні функції, які їм явно делеговані, а в США розподіл повноважень між державою та федеральним урядом не завжди чітко визначений. Після розподілу повноважень між федеральними рівнями і суб'єктами федерації органи державного регулювання кожного рівня діють самостійно, тобто органи суб'єктів

федерації є юридично суверенними в межах делегованих їм функцій. Загальна екологічна політика є федеральною справою, тоді як федеральні суб'єкти інколи мають повноваження встановлювати суворіші стандарти, ніж ті, що встановлені федеральними екологічними законами чи правилами.

У США штати можуть вводити суворіші стандарти якості повітря, ніж федеральні, але в Німеччині штати не мають такого права. Розподіл регуляторних повноважень між різними рівнями влади може відрізнитися в різних частинах середовища. Наприклад, у Німеччині цілі щодо покращення якості повітря встановлюються на федеральному рівні, а цілі щодо покращення якості води – на рівні землі. Слід додати, що детальний розподіл повноважень між різними рівнями національних регуляторних органів може змінюватися з часом, навіть у межах однієї країни. Наприклад, у США регулювання якості води, яке спочатку було прерогативою штатів, поступово в 1970-х рр. вона стала централізованою [13, с.29].

В унітарних державах регіональні та місцеві регулятори діють у межах, встановлених для них центральним урядом. Розподіл відповідальності за формування та реалізацію екологічної політики значною мірою залежить від того, наскільки централізованою чи децентралізованою є політична влада. У високоцентралізованих країнах, таких як Франція, дії на місцевому рівні жорстко контролюються національним урядом, тоді як у традиційно децентралізованих країнах (таких як Нідерланди) провінційні уряди мають значну свободу для адаптації національних інструкцій до місцевих умов. У Сполучених Штатах штати розробляють плани впровадження правових вимог для розгляду ЕРА. Після затвердження плану держава бере на себе відповідальність за його виконання, застосовуючи при необхідності заходи примусу.

Також вона отримує право дозволяти природокористувачам відступати від строків досягнення встановлених вимог. Дозволи на скидання видаються державними або місцевими федеральними органами на основі національних стандартів скиду стічних вод, встановлених для кожної галузі. У Сполучених Штатах міжштатні водні комісії, затверджені на федеральному рівні,

організовані на основі добровільних угод між штатами для управління великими річковими басейнами; У Німеччині міжрегіональні комісії координують регулювання в басейнах головних річок і регулюють відносини між Німеччиною та багатосторонніми регулюючими комісіями. Прикладами незалежних органів управління річковими басейнами є агентства річкових басейнів у Франції та Чехії та Управління долини Теннессі в США. У Франції протягом 30 років існувало шість басейнових агентств у кожному з основних річкових басейнів, які мали повноваження фінансово та технічно регулювати використання води, а також стягувати плату за використання води та забруднення води. Отримані кошти спрямовуються на фінансування інвестиційних програм, спрямованих на покращення якості води та розвиток водних ресурсів регіону.

Управління установами здійснюють органи виконавчої влади (колегії), які підзвітні комітетам, до складу яких входять представники органів державного управління, органів місцевого самоврядування та водокористувачів. Крім централізованої системи загального управління у Франції важливу роль відіграє ефективне місцеве регулювання з боку басейнових рад [13, с.35].

В Японії існує практика «добровільних угод» між екологічними інспекторами та користувачами навколишнього середовища, що впливає на стан навколишнього середовища. як оформити дозвіл на природокористування. У Великобританії Королівське агентство з навколишнього середовища має широкі повноваження видавати ліцензії на основі конкретних місцевих умов, на основі використання найкращої доступної технології, яка не призводить до зайвих витрат (BATNEEC), а також найкращого практичного екологічного вибору (BEE), що включає найвищу екологічну ефективність для досягнення екологічних цілей, встановлених для всіх елементів навколишнього середовища. Інспектори зобов'язані оцінювати не лише фізичний стан об'єктів на підприємствах, а й рівень експлуатації та управління, включаючи такі питання, як навчання персоналу, правила та інструкції, а також функціонування системи управління та екологічного аудиту.

Такий індивідуальний підхід до регуляторного пом'якшення впливу на навколишнє середовище, своєчасна деталізація законів і підзаконних актів (нормативних актів) і процедур їх виконання визнається навіть у країнах з давніми традиціями, наприклад у Німеччині, оскільки, як відомо, лише силові засоби забезпечення виконання вимог законодавства недостатньо для забезпечення досягнення бажаної якості навколишнього середовища. Навпаки, Конгрес США традиційно намагався обмежити сферу дії ERA, щоб ті, хто регулює, не ставали залежними від тих, кого вони регулюють. Можливість приватних переговорів також обмежувалася антагоністичними відносинами та взаємною недовірою між владою та громадянами держави. Практику США часто називають «моделлю примусу» на відміну від «моделі шляхом переговорів».

Примусова модель заснована на механізмах примусу, таких як штрафи, пені, накази про обмеження або припинення діяльності. Запровадження плати за забруднення призводить до значного скорочення витрат на охорону навколишнього середовища, оскільки підприємства з низькими витратами на видалення забруднень прагнуть їх максимально знизити, а з високими витратами на природоохоронну діяльність, незважаючи на те, що забруднюючі речовини потрапляють у природні навколишнього середовища, а високі штрафи за це дозволяють державним органам зосередити значні ресурси на охороні навколишнього середовища. Важливою перевагою системи зборів є те, що забруднювач має широкий вибір - забруднювати та платити, зупинити виробництво, інвестувати в очисне обладнання, вносити зміни в технологію виробництва, у виробничу номенклатуру, змінювати місце виробництва. Економічних стимулів, які б спонукали підприємців дбати про охорону природи та обмежувати шкоду, в нашій країні поки що недостатньо. Чинні правові норми охорони навколишнього середовища не відповідають сучасним вимогам [47, С. 74]. Свобода підприємців у виборі альтернативних рішень у сфері збору за забруднення навколишнього середовища створює певні передумови не лише для зменшення витрат на боротьбу із забрудненням, а й для зниження собівартості продукції в цілому. Економічне стимулювання природоохоронної діяльності не

обмежується примусовими методами, важливу роль відіграє політика надання конкретних пільг та економічної допомоги підприємствам, які борються із забрудненням. Розвивається ринковий механізм охорони навколишнього середовища, який полягає у використанні екологічних субсидій, кредитів, податків, зборів, пені, кредитів і сум, пов'язаних з викидами шкідливих речовин. Вони дають можливість вносити кошти та збирати їх на державні рахунки або в спеціальні фонди. У США приватний промисловий капітал отримує різну екологічну допомогу. Особливе місце в цій допомозі займають державні субсидії.

Окрім прямих субсидій промисловості, у США широко використовуються непрямі субсидії: муніципальні субсидії використовуються для будівництва очисних споруд та обробки промислових відходів. Отримання субсидій певною мірою стимулює подальше інвестування, призводить до збільшення поточних витрат американських корпорацій на охорону навколишнього середовища. До додаткових заходів з охорони навколишнього середовища відносяться: зниження податкових ставок, пільгове державне субсидування підприємств, які реорганізують виробництво з метою зменшення шкідливих викидів; підтримка процесів вдосконалення автомобіля з метою захисту навколишнього середовища.

Гранти дозволяють органам фінансування виконувати функції, подібні до ліцензування. З цією метою більшість країн-одержувачів грантів мають процедуру, за якою невиконання встановлених вимог призводить до призупинення фінансової допомоги. Підкреслюючи економічні важелі регулювання діяльності, пов'язаної з охороною навколишнього середовища, не можна не згадати сферу кредиту. Зокрема, деякі економісти вважають, що Федеральна резервна система США, яка зосереджує капітал банків, повинна встановлювати вищі процентні ставки за кредитами, які використовуються для «забруднюючих» проектів, і надавати певні стимули галузям і галузям, які розробляють екологічно безпечні технології або встановлюють очисне обладнання. Державне регулювання екологічної безпеки в Японії нагадує

політику західноєвропейських країн. Серед ефективних проявів регулювання екологічної безпеки з боку японської держави варто відзначити:

- активно підтримані населенням ініціативи місцевої влади у сфері управління екологічною безпекою;
- розробка та широке застосування нових, екологічно безпечних і чистих технологій завдяки залученню приватного бізнесу;
- прозоро діюча державна система екологічного регулювання. У сфері екологічної безпеки Японія використовує адміністративно-економічні методи регулювання. Серед найефективніших управлінських заходів можна назвати: запровадження стандартів якості продукції та екологічності; екологічна експертиза; угоди між місцевою владою та бізнесом щодо контролю за забрудненням; арбітражна система екологічних конфліктів. На відміну від багатьох країн, Японія не бере до уваги неминуче протиріччя між екологічними нормами та економічним зростанням, а застосовує екотехнологічний підхід до забезпечення екологічно безпечного розвитку.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що еволюція розвитку державних норм екологічної безпеки провідних країн світу сформувала чіткі підходи до екологічних проблем:

1. Підхід провідних країн світу до вирішення проблем екологічної безпеки та Безпосередні роботи з їх вирішення ведуться у сфері, де економічні та соціальні країни

2. Досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки в Японії, США та Німеччині, які широко поширені адміністративні заходи, такі як запровадження якості продукції та екологічних стандартів, є суттєвим; угоди між місцевою владою та бізнесом щодо контролю за забрудненням; арбітражна система екологічних конфліктів. Одним із найефективніших заходів є принцип «забруднювач платить». Країна є лідером у використанні еколого-технологічного підходу для забезпечення екологічної безпеки шляхом розвитку науки.

3. Ступінь децентралізації управління визначається локальним характером більшості екологічних проблем, кращим розумінням їх безпосередньо на місці виникнення, тому доцільно приймати рішення на якомога нижчому рівні. Ступінь децентралізації управління в країнах світу різний, але для деяких проблем централізоване управління є доцільним. Доцільне комбіноване використання централізованого та децентралізованого підходів у регулюванні та регулюванні.

4. Необхідно вивчити та максимально врахувати позитивний зарубіжний досвід у сфері державного регулювання екологічної безпеки та розробити заходи щодо його адаптації в Україні, зокрема в таких країнах як США, Німеччина, Японія тощо. Більше того, кожна з цих країн має певні пріоритетні напрямки у вирішенні певних проблем із відповідними позитивними наслідками для населення та природи країни, які також можуть бути запозичені для використання у державному регулюванні подібних процесів в Україні.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

2.1. Основні передумови забезпечення екологічної безпеки регіонів України

Нині екологічна ситуація в Україні незадовільна. Особливо якщо брати до уваги проблеми регіонального рівня, адже їх сукупність створює цілісну картину. Такий стан речей зумовлений багатьма чинниками, зокрема домінуванням екстенсивної складової в економіці, низьким рівнем свідомості та екологічної культури населення, закінченням терміну дії законодавчої бази тощо. Перш за все, у цьому контексті слід враховують нераціональне природокористування та хаотичне створення та непродумане виконання різноманітних нормативно-правових актів, які абсолютно не відповідають дійсності. Останній фактор має місце, коли органи державної влади ігнорують специфіку того чи іншого регіону регулювання екологічної безпеки та приймають окремий документ. Усі зазначені вище несприятливі обставини створюють комплекс проблем, які можна використовувати для характеристики екологічної ситуації в Україні як на регіональному, так і на загальному рівні. Тому необхідно виокремити особливості державного регулювання екологічної безпеки в регіонах України, оскільки це дозволить виявити певні прогалини в його реалізації. Тому отримані результати можуть бути використані в майбутньому для оптимізації регіональної політики держави в екологічній сфері.

Важливість досліджень екологічної безпеки в системі національної безпеки пов'язана з аналізом, попередженням і прогнозуванням природно-техногенних кризових ситуацій, що характеризуються постійним зростанням матеріальних і соціальних втрат. Навіть наприкінці 20 ст. через аварії та катастрофи людство втратило 5-10% свого сукупного валового продукту, тоді як його щорічний приріст становив лише 2-3% [45].

У даний час природа кризових ситуацій почала докорінно змінюватися, небезпеки і загрози стають все тісніше взаємопов'язаними, а їх дослідження все більше переходить в міждисциплінарне поле. Ризик стихійних лих зростає через антропогенну діяльність, яка є першопричиною багатьох стихійних лих, що сталися останнім часом. Наприклад, катастрофічні повені на Закарпатті, неконтрольована вирубка лісів, зсуви в місцях видобутку корисних копалин і місцях з високою урбанізацією. Феномен антропогенної сейсмічної активності в багатьох країнах (наймасштабніша з них сталася 12 листопада 2017 року на кордоні Ірану та Іраку силою 7,3 бала за шкалою Ріхтера, яка забрала життя майже півтисячі людей). У тому ж 2017 році в Азербайджані стався землетрус магнітудою 5,7.

Загроза потужних розломів земної кори зберігається на українсько-румунському кордоні в т.зв. зона Вранча, яка, за оцінками експертів, перевищить потужність 1977 року (тоді в Бухаресті загинуло 15 тис. осіб). Ряд українських і румунських карт майже так само активний, як у Чилі та на Гаїті, і може досягати 8-9 балів за 12-бальною шкалою Ріхтера. Нагадаю, що землетрус 1927 року магнітудою 8,0 зруйнував практично все узбережжя Криму (під час землетрусу море буквально викидало в повітря півкілометрові стовпи вогню. Так вибухав газ із підземних покладів). Усе це прямо чи опосередковано пов'язане з господарською діяльністю відповідної особи. Проте екологічна безпека є наднаціональною проблемою і не може бути ефективно вирішена зусиллями однієї держави. Звідси посилення ролі міжнародного співробітництва в цій сфері. Останніми роками масштаби екологічних загроз зростають, дедалі частішими стають аварійні ситуації (переважно через людський фактор) на спецоб'єктах, зокрема атомних електростанціях, найбільшою з яких є аварія на Чорнобильській АЕС. Електростанція в Україні, 26 квітня 1986 року (хоча початок аварії подібного типу увійшов в історію 12 грудня 1952 року як дата першої у світі аварії на атомній електростанції, спричиненої технічною помилкою працівників Chalk River Nuclear Power Station в Онтаріо (Канада), потім серйозна аварія на Windscale Pile Nuclear Power Station (Великобританія, 10 жовтня 1957); в 1969

сталася аварія на АЕС Saint Laurent (Франція); березень 22, 1975 в Алабамі (США)); у 1979 р. на атомній електростанції на острові (США); народився 30 вересня 1999 року в Токамурі (Японія); 09.08.2004 Аварія на АЕС Міхама на острові Хонсю (Японія) [45].

На території України існує велика загроза техногенних катастроф. Відповідно до Закону України «Про основи (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» в Україні діє 23 767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, збої на кожному з яких можуть призвести до надзвичайні ситуації штучного та природного характеру державного, регіонального, місцевого та суб'єктного рівнів.

Щороку реєструється до 300 НС природного та техногенного характеру, які спричиняють величезні людські та економічні збитки. в Україні є: старіння основних фондів, зокрема природоохоронного призначення, великі обсяги транспортування, зберігання та використання шкідливих речовин, аварійний стан значної частини інженерної мережі, недостатнє забезпечення інвестиції для впровадження новітніх, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій у екологічно небезпечних галузях промисловості, насамперед металургійній, хімічній, нафтохімічній та енергетичній; проблеми охорони навколишнього природного середовища, пов'язані зі значними змінами стану геологічного та гідрогеологічного середовища та зумовлені закриттям нерентабельних гірничодобувних підприємств, шахт і виробок, небажанням суб'єктів господарювання вживати заходів щодо запобігання аваріям і катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктів, тощо

Зросли масштаби та кількість екологічних загроз також у комплексі військово-промислових, хімічних, нафтохімічних галузей тощо. Так, лише за останні роки в Україні через людський фактор сталося декілька надзвичайно небезпечних вибухів та пожеж. складів боєприпасів (26.09.2017 р. – с. Калинівка, Вінницька обл.; 23.03.2017 р. – м. Балаклія, Харківська обл., 29.10.2015 р. – м. Сватове, Луганська обл., 20.03.2014 р. – м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 04.08.2008 р. - с.Лозове Харківської області, тричі в с.Новобогданівка

Запорізької області - 15.06.2004, 23.07.2005 та 19.08.2006 р., 10.10.2003 р. - м. Артемівськ Донецької області та ін., внаслідок чого загинули десятки людей, пошкоджено тисячі будинків і квартир, завдано збитків на мільярди доларів). Значні загрози можуть також виникати через зберігання потенційно небезпечних речовин, матеріалів, тимчасово законсервованих виробництв і технологій. З'явилися й нові, нетрадиційні типи загроз – в інформаційній, медичній та біологічній сферах, загострюється проблема тероризму, релігійного екстремізму та ін.. Водночас посилюється синергетичний характер загроз. Масштаб і гострота економічних і соціальних наслідків кризових ситуацій дедалі більше визначаються не лише перебігом подій, а й станом суспільства загалом [45].

Системна криза економіки України значно поглибила потенційні збитки для економічних і соціальних об'єктів, знизила рівень захисту населення і територій, а розв'язана Російською Федерацією війна проти України збільшила втрати виробничої інфраструктури, призвела до виснаження ресурсів у фінансовій сфері, погіршення навколишнього середовища, втрата ресурсів, втрати, соціальні та демографічні наслідки та руйнування життєзабезпечуючої інфраструктури. Тому регіональна та національна стратегія розвитку має орієнтуватися на організацію інфраструктури відповідно до сучасних викликів та вимог безпеки життєдіяльності.

Відповідно до Закону України «Про Стратегію національної безпеки України» національна безпека України забезпечується проведенням виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як: політична; економічні, соціальні, військові, екологічні, науково-технічні, інформаційні тощо. Конкретні заходи та шляхи забезпечення національної безпеки України визначаються пріоритетом національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватним характером і масштабом загрози цим інтересам і має ґрунтуватися на правових принципах. Правове закріплення провідних норм взаємодії людини з природою в системі природоохоронного права є основою їх легітимності та становить правовий механізм екологічної безпеки.

Основний Закон України забезпечує кожному громадянину право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, покладає на державу обов'язки щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зберігати генофонд української нації, дбати про санітарно-епідемічний стан громадян. Закон України «Про Стратегію національної безпеки України» визначає низку загроз національним інтересам у сфері охорони навколишнього природного середовища. Це:

- надмірний антропогенний вплив та високий рівень техногенного навантаження на територію України;
- негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи;
- нераціональне, виснажливе використання мінеральних і природних ресурсів;
- значна кількість відходів виробництва та споживання та недостатній рівень їх вторинного використання, перероблення та захоронення;
- незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля;
- підвищення ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- погіршення екологічного стану водойм, загострення проблеми транскордонного забруднення та зниження якості води; погіршення антропогенного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на р. Дніпро;
- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб тощо;
- загроза антропогенного та біологічного тероризму тощо. У сфері екологічних загроз Закон також визначає основні напрями державної політики з питань національної безпеки в екологічній сфері.

Екологічні загрози національній безпеці пов'язані зі значними антропогенними порушеннями та антропогенним перевантаженням території України, негативними екологічними наслідками Чорнобильської катастрофи;

неефективне використання природних ресурсів, широкомасштабне використання екологічно шкідливих і недосконалих технологій; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів; негативні екологічні наслідки оборонної та військової діяльності.

2.2. Екологічна безпека як детермінанта забезпечення розвитку регіону

Безперечно, екологізація регіонального розвитку є природним еволюційним процесом, але сучасні кризові явища сприяють екологізації. Екологічна безпека та сталість розвитку є багатоаспектною, комплексною передумовою вдосконалення та впровадження подальших реформ, суть яких полягає в наповненні економіки процесами, спрямованими на інновації, ефективність економічного зростання та підвищення добробуту населення. Розрахунковими показниками екологічної безпеки та сталого розвитку є: - викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря (на одну особу); - скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водойми (на 1 особу); - утворення відходів (тис. т); - інвестиції в охорону навколишнього середовища, тис.грн. грн. Показником, що характеризує рівень забезпеченості сировинним потенціалом регіонів України, як негативний стимулюючий фактор є викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря (в тис. т) (табл. 2.1). Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, як дестабілізуючий показник забруднення атмосфери, посідають перше місце за хімічною небезпекою для людини. Пояснення цьому полягає в тому, що шкідливі речовини з атмосферного повітря мають найбільший ареал розповсюдження і негативно впливають на різноманітні природні середовища. У 2019 році лідерами за негативними дестимулюючими факторами були такі області: Донецька (773,5), Дніпропетровська (576,9), Івано-Франківська (205,0), Запорізька (173,4), Харківська (106,5), які посіли першу п'ятірку в рейтингу. рейтинг відповідно. До групи дуже забруднених регіонів увійшли Вінницька (99,7), Львівська (88,9),

Київська (84,4), Черкаська (51,8) та Полтавська (51,0) області, які посіли 6 місце, близько 10. Група регіонів зі значенням індексу викидів забруднюючих речовин в атмосферу нижче середнього характеризуються такі області: Одеська (33,1), Чернігівська (27,5), Сумська (21,7), Хмельницька (20,3), Херсонська (17,8), Кіровоградська (12,8), Житомирська (12,7) області, Миколаїв (12,1), Рівне (9,9).

Таблиця 2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря (на душу населення)

Регіони	Роки					Ранг, 2019 р.	Відхилення 2019р. до 2010р. (+/-)
	2010	2013	2015	2017	2019		
Україна	4095,3	4265,9	2857,4	2584,9	2459,5		
АР Крим	32,3	26,6		
Вінницька	103,0	149,5	134,7	155,8	99,7	6	-3,300
Волинська	8,2	6,6	4,7	5,1	5,3	22	-2,900
Дніпропетровська	933,1	940,5	723,9	657,3	576,9	2	-356,200
Донецька	1378,1	1448,1	917,6	784,8	773,5	1	-604,600
Житомирська	18,4	17,2	9,0	10,3	12,7	18	-5,700
Закарпатська	17,4	7,7	4,4	3,2	3,7	23	-13,700
Запорізька	217,5	245,9	193,7	180,9	173,4	4	-44,100
Івано-Франківська	169,2	202,9	223,9	198,3	205,0	3	35,800
Київська	106,8	111,9	78,1	48,2	84,4	8	-22,400
Кіровоградська	14,8	15,7	14,2	12,2	12,8	17	-2,000
Луганська	511,7	442,0	115,2	75,1	37,4	11	-474,300
Львівська	113,2	121,4	102,4	109,1	88,9	7	-24,300
Миколаївська	21,5	20,4	15,8	14,2	12,1	19	-9,400
Одеська	29,2	26,2	26,1	29,6	33,1	12	3,900
Полтавська	72,8	66,6	55,6	55,9	51,0	10	-21,800
Рівненська	12,9	12,0	10,2	9,6	9,9	20	-3,000
Сумська	31,7	30,5	17,5	20,3	21,7	14	-10,000
Тернопільська	18,5	15,9	8,5	10,6	9,4	21	-9,100
Харківська	151,9	210,3	53,4	45,0	106,5	5	-45,400
Херсонська	5,3	6,0	8,9	9,6	17,8	16	12,500
Хмельницька	19,1	17,2	18,3	21,1	20,3	15	1,200
Черкаська	61,2	73,1	57,5	48,3	51,8	9	-9,400
Чернівецька	3,8	2,7	3,2	3,3	2,4	24	-1,400
Чернігівська	47,4	43,7	33,9	31,6	27,5	13	-19,900
Мінімальне значення	3,8	2,7	3,2	3,2	2,4		
Максимальне значення	1378,1	1448,1	917,6	784,8	773,5		

Джерело: [43].

У 2019 році максимальне значення показника викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (у тис. тонн) характерне для промислової Донецької області (773,5), а мінімальне значення – Чернівецької області (2,4).

Тернопільська (9,4), Волинська (5,3), Закарпатська (3,7) та Чернівецька (2,4) області опинилися серед регіонів з найнижчими показниками переважно сільськогосподарських регіонів, без великих промислових підприємств, які посіли 21-24 місця в рейтингу. Рівень екологічної безпеки регіонів України характеризується станом природних водних ресурсів, який характеризується скиданням забруднених зворотних вод у поверхневі водойми (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Обсяги скиду забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти

Регіони	Роки					Ранг, 2019 р.	Відхилення 2019р. до 2010р. (+/-)
	2010	2013	2015	2017	2019		
Україна	1717	1396	854	713	450		
АР Крим	96	93					
Вінницька	2	1	1	1	1	19	-1
Волинська	4	1	0	0	0	24	-4
Дніпропетровська	504	325	267	230	200	1	-304
Донецька	550	507	264	200	45	2	-505
Житомирська	6	3	3	2	2	15	-4
Закарпатська	8	2	2	4	3	12	-5
Запорізька	73	77	70	64	11	10	-62
Івано-Франківська	15	1	1	1	1	20	-14
Київська	14	3	4	2	2	16	-12
Кіровоградська	24	5	4	1	3	13	-21
Луганська	96	142	72	18	16	7	-80
Львівська	59	46	45	71	45	3	-14
Миколаївська	29	25	21	22	20	6	-9
Одеська	145	81	44	33	36	4	-109
Полтавська	5	5	3	2	2	17	-3
Рівненська	10	7	6	4	5	11	-5
Сумська	20	27	22	23	21	5	1
Тернопільська	2	3	2	3	2	18	0
Харківська	14	12	10	10	15	8	1
Херсонська	2	2	0	1	1	21	-1
Хмельницька	2	1	1	1	1	22	-1
Черкаська	11	8	5	4	3	14	-8
Чернівецька	7	2	2	2	1	23	-6
Чернігівська	19	17	5	14	14	9	-5
Мінімальне значення	2	1	0	0	0		
Максимальне значення	550	507	267	230	200		

Джерело: [43].

У 2019 р. лідерами за неспокійним показником скиду забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти були Дніпропетровськ (200), Донецьк (45), Львів (45), Одеса (36) та сумський (21), які посіли перші п'ять місць у рейтингу. До групи регіонів, що наближаються до середнього значення показника скиду забруднених зворотних вод у поверхневі води, увійшли такі

області: Миколаївська (20), Луганська (16), Харківська (15), Чернігівська (14) та Запорізька (11), з 6 по 10 місце в рейтингу. Значення зазначеного показника значно нижче за середній по Україні областями: Рівненська (5), Закарпатська (3), Кіровоградська (3), Черкаська (3), Житомирська (2), Київська (2), Полтавська (2), Тернопіль (2) (2), Вінниця (1) та Івано-Франківськ (1), які посіли з 11 по 20 місця в рейтингу. Зовнішніми регіонами визначено Херсонську (1), Хмельницьку (1), Чернівецьку (1) та Волинську (0) області. Ефективність очисних споруд є критерієм, що характеризує стійкість регіонів, забруднених водними ресурсами. Слід зазначити, що понад 60% потужностей очисних споруд зосереджено в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Запорізькій, Одеській, Київській та Львівській областях, а в Закарпатській, Кіровоградській, Миколаївській, Тернопільській, Полтавській та Чернігівській областях. є очевидна нестача очисних споруд, а останнім часом вони роками не запускаються. При цьому не враховуються якісні характеристики очищення. Серед перелічених оціночних факторів дестабілізуючого змісту особливої гостроти набувають показники, які здатні їх збалансувати і певною мірою покращити екологічну ситуацію. Таким показником, що характеризує здатність регіонів України протистояти забрудненню атмосферного повітря, води та інших природних ресурсів, є ефективність роботи очисних споруд. Негативним критерієм стану регіональних економічних систем є утворення відходів.

Максимальне значення показника утворення відходів (тис. тонн) у 2019 році характерне для Дніпропетровської області (252 234,5), а мінімальне – для Закарпатської області (153,1). Лідерами за рівнем утворення негативних відходів у 2019 році були такі області: Полтавська (97 442,8), Кіровоградська (37 410,3), Донецька (26 407,9) та Запорізька (5 403,3), які посіли відповідно першу п'ятірку рейтингу. Івано-Франківська (2991,7), Вінницька (2711,2), Миколаївська (2327,3), Львівська (2047,1) та Харківська (1752,3) області належать до групи регіонів із все ще негативним показником, які посіли з 6 по 10 місця в рейтингу. Групу регіонів із значенням індексу утворення відходів нижче середнього охарактеризували такі області: Київська (1414,3), Черкаська (1259,6),

Тарнопольська (1062,6), Хмельницька (900,4), Сумська (863,8), Чернігівська (695,9), Волинська (668,1), Одеська (638,8), Рівненська (519,9), Житомирська (474,5), які посіли 11-20 місця, Луганська область (443,4), Херсонська (375,9), Чернівецька (318,7), Закарпатська (153,1) увійшла до групи зовнішніх областей, посівши місця з 21 по 24. Позитивно характеризує сировинний потенціал регіонів України, є інвестиції в охорону навколишнього середовища.

Максимальний обсяг інвестицій у природоохоронний коефіцієнт, тис. грн. грн. у 2019 р. характерний для Дніпропетровської області (2 454 713,2) та мінімальний для Житомирської (8 230,5). Регіонами-лідерами за цим показником у 2019 році були Дніпропетровська (2 454 713,2), Київська (1 773 634,6), Донецька (1 514 236,1), Запорізька (1 065 343,5) та Івано-Франківська (293 643,0) області, які посіли відповідно перші п'ятірки рейтингу. До групи регіонів-лідерів увійшли Львівська (284 509,7), Харківська (273 049,9), Полтавська (264 100,3), Миколаївська (137 981,2) та Вінницька (80 949,8) області, які посіли 6-10 місця в рейтингу. Групу регіонів із рівнем інноваційної активності нижче середнього охарактеризували такі області: Хмельницька (79353,8), Одеська (73647,4), Чернігівська (64275,5), Закарпатська (45883,4), Кіровоградська (41376,4), Рівненська (39 099,1), Волинська (34 835,3), Луганська (29 342,4), Черкаська (23 088,0) і Сумська (22 735,7), які посіли 11-20 місця. 410,0), Тернопільська (19 435,5), Херсонська (15 296,0) і Житомирська (8 230,5) входять до групи областей-аутсайдерів, займаючи в рейтингу місця з 21 по 24.

Варто зазначити, що в умовах зниження рівня показників економічного і соціального розвитку регіонів, наявності гострої конкуренції спостерігається необхідність активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, в тому числі в екологічній сфері, як важливого елемента модернізації продуктивних сил регіонів, ефективного засобу підвищення конкурентоспроможності регіонів та подальшого інтенсивного розвитку.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1. Оптимізація організаційної структури управління екологічною безпекою на регіональному рівні

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів і формування нових вимог щодо переходу до сталого розвитку на основі гармонізації взаємовідносин природи і суспільства невирішеність внутрішньорегіональних проблем соціально-економічного розвитку України призвела до посилення її залежності від природні ресурси та погіршення навколишнього середовища. Водночас, наявне значне еколого-ресурсне різноманіття регіонів України, специфіка прояву соціально-економічних процесів, які в історичних, природних, соціально-економічних зв'язках далекі від регіональної однорідності, існуюча обмеженість інвестиційних коштів, спрямованих до діяльності, пов'язаної з охороною навколишнього середовища, підтримкою високого рівня природно-інтенсивного господарства та антропогенним впливом на довкілля призводять до зростання ресурсної та екологічної загрози розвитку країни в цілому. Необхідність сталого розвитку регіонів, удосконалення соціально-економічних параметрів розвитку систем управління територіями при забезпеченні високої якості навколишнього середовища вимагає розробки регіональної політики та стратегії регіонів щодо забезпечення сировинної та екологічної безпеки (РЕС), з урахуванням інтересів і цілей суб'єктів управління цією системою.

Система управління веденням РЕБ в регіонах України включає керуючу та керовану підсистеми [31]. У цій системі управління чітко розрізняють державний, регіональний і місцевий рівні підсистеми управління [32].

Проведений SWOT аналіз факторів функціонування системи управління СРП (табл. 3.1) дозволив виявити необхідність впровадження кластерної моделі взаємовідносин між суб'єктами системи управління СРП з точки зору залучення та використання наявних ресурсів. на даній території для підвищення ефективності проекологічних підприємств, підвищення конкурентоспроможності регіону та постачання рідкоземельних елементів.

Таблиця 3.1 SWOT аналіз факторів функціонування системи управління РЕБ

Сильні внутрішні сторони	Слабкі внутрішні сторони
<ul style="list-style-type: none"> – Зацікавленість регіональних і місцевих органів влади в кластерній стратегії забезпечення РЕБ; – наявність основних елементів інноваційної інфраструктури, зокрема офісів комерціалізації у ЗВО регіонів України; – наявність висококваліфікованих кадрів; – наявність екологоорієнтованих стратегій соціально-економічного розвитку в регіонах 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність державного органу, у функції якого б входило завдання координації діяльності по збору та використанню вторинних ресурсів, невключення до функцій ЖКГ переробки відходів; – недосконалість системи відповідальності суб'єктів господарської діяльності й органів адміністративного управління за збір і переробку відходів; – відсутність елементів інноваційної інфраструктури за рахунок венчурного фінансування; існуючі елементи інноваційної екологоорієнтованої інфраструктури знаходяться в початковій стадії формування; – недостатня розвинутість нормативно-правової та законодавчої баз системи РЕБ, у т. ч. організаційно-економічного інструментарію її забезпечення; – недостатній обсяг фінансування системи забезпечення РЕБ, високий моральний і фінансовий знос виробничих фондів, висока матеріало- та енергоємність продукції; – недостатня відрегульованість функцій різних органів управління а системі забезпечення РЕБ, дублювання функцій різними органами управління; – незадовільний криміногенний стан у регіонах; – низький рівень ефективності управління РЕБ, недостатній рівень стимулювання інспекторського складу природоохоронних органів; – неврахування екстерналій у ринкових відносинах, низький рівень впровадження екологоорієнтованих заходів на підприємствах; – низький рівень екологічної свідомості та освіти населення; – невідрегульованість залучення приватного капіталу в систему забезпечення РЕБ, зокрема малого та середнього бізнесу; – низький рівень політичної стабільності в регіонах України
Зовнішні можливості	Зовнішні загрози (ризики)
<ul style="list-style-type: none"> – Створення конкурентоздатного середовища в регіонах; – створення ефективної системи взаємозв'язку між органами влади, населенням і бізнес-структурами; – створення демократичного суспільства, участь громадськості у прийнятті суспільно важливих заходів; – забезпечення ресурсно-екологічної безпеки в регіонах, покращення якості життя населення та стану довкілля, ресурсозбереження та ресурсовідновлення в регіонах; – залучення інвестицій у систему забезпечення РЕБ; – створення екологоорієнтованої екологічної продукції, розширення ринків збуту, розвиток екологічного підприємництва; – використання інноваційно-інвестиційного потенціалу вторинних матеріальних і енергетичних ресурсів у регіонах 	<ul style="list-style-type: none"> – Невідрегульованість взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бізнес-структур, населення та громадських організацій у системі забезпечення РЕБ; – низька участь населення та громадських організацій у формуванні заходів забезпечення РЕБ; – невідрегульованість залучення інвестицій у систему забезпечення РЕБ за рахунок системи державно-приватного партнерства, невідрегульованість форм державно-приватного партнерства (концесії, лізингу тощо); – погіршення стану РЕБ, посилення впливу загроз ресурсно-екологічної безпеки на соціально-економічний розвиток регіону; – низьке фінансування та залучення інвестицій у систему забезпечення РЕБ

Джерело: [25].

На сьогодні управління РЕБ в регіонах України перебуває під одночасним впливом таких дестабілізуючих факторів:

- обмеження державного фінансування науково-технічних та дослідницьких програм;
 - низький рівень стимулювання впровадження інноваційної проєкологічної діяльності;
 - наявність криміногенного стану;
 - нестабільність національного законодавства та політичних умов тощо.
- Крім того, до основних проблем реалізації промислової політики держави на основі кластеризації можна віднести неспроможність органів влади ефективно реалізовувати інноваційну політику промисловості з використанням кластерних технологій, невизначеність держави механізми управління при побудові та розвитку кластерів.

Як наслідок, існує певна складність залучення прямих інвестицій до системи СБ, яка полягає у: низькій економічній ефективності залучених у систему СБ коштів; високому ризику;

- труднощі в розумінні структури галузі та конкретних об'єктів і проєкологічних структур.

Розглядаючи різні підходи до кластеризації [30; 39] автори визначили кластер у системі забезпечення РЕБ як елемент комплексної системи, що дозволяє узгодити різноманітні інтереси керівників РЕБ на регіональному та міжрегіональному рівнях для досягнення синергічного ефекту щодо завдань управління РЕБ. в регіоні і являє собою групу вертикальної та горизонтальної інтеграції географічно розташованих (регіонально та міжрегіонально) споріднених та взаємодіючих компаній різних технологічно пов'язаних галузей, що працюють на конкретній території, під керівництвом координаційної ради представників цих підприємств з участю регіональної влади та населення (громадських організацій) [22]. До завдань регіональної кластерної політики в системі підтримки ЕВ належать: стимулювання та підтримка розвитку кластерів у цій сфері; здійснення моніторингу діяльності кластерів та оцінка їх ефективності. У свою чергу, кожне із завдань можна деталізувати на основі методів і форм їх виконання (рис. 3.1).

Сталий розвиток кластеру в системі поставок Світового банку полягає в інтеграції економіки, екології, соціальної сфери та способу мислення людей в одну динамічну і водночас стабільну інституційну систему, яка забезпечить перехід до інноваційних проєкологічних розвитку, нової якості економічного зростання разом із відповідними законодавчими змінами відповідно до загальноєвропейської галузевої кластерної стратегії, програми EUREKA та «Маніфесту кластерів ЄС», Меморандуму про кластери. Концептуальною ідеєю створення кластеру в системі РЕБ є перехід регіону до постіндустріального розвитку, що характеризується збільшенням створеної доданої вартості на основі виробництва екологічно безпечної продукції, а також максимальним використанням вторинної сировини, що забезпечує максимальне впровадження інноваційних рішень при розвитку мережевих відносин.

На підставі викладеного запропоновано методичний підхід до обґрунтування формування та розвитку кластерів в регіональній економіці з урахуванням забезпечення економічного розвитку регіонів, який схематично представлено на рис. 3.2. Цей методичний підхід до створення кластерів у системі підтримки РЕБ включає:

підготовчий етап (аналіз умов; оцінка ресурсної бази; обґрунтування створення кластеру та оцінка ефективності кластеризації для окремих підприємств; аналіз потреб внутрішній та зовнішній ринки збуту даної продукції, визначення видів економічної діяльності, за якими досягається конкурентна перевага);

основний етап (визначення структури та складу учасників кластеру; побудова вертикальної та горизонтальної структури кластеру на основі визначених зв'язків та створення груп взаємопов'язаних виробництв; налагодження взаємовідносин з органами влади; створення координаційної ради учасників кластеру; ведення кластеру;

завершальний етап створення та розвитку кластерів у системі забезпечення РЕБ (розробка системи моніторингу ефективності використання кластерних технологій; розробка структурної політики, що передбачає

включення кластерного підходу в галузеві програми та розвиток галузей інфраструктури РЕБ).

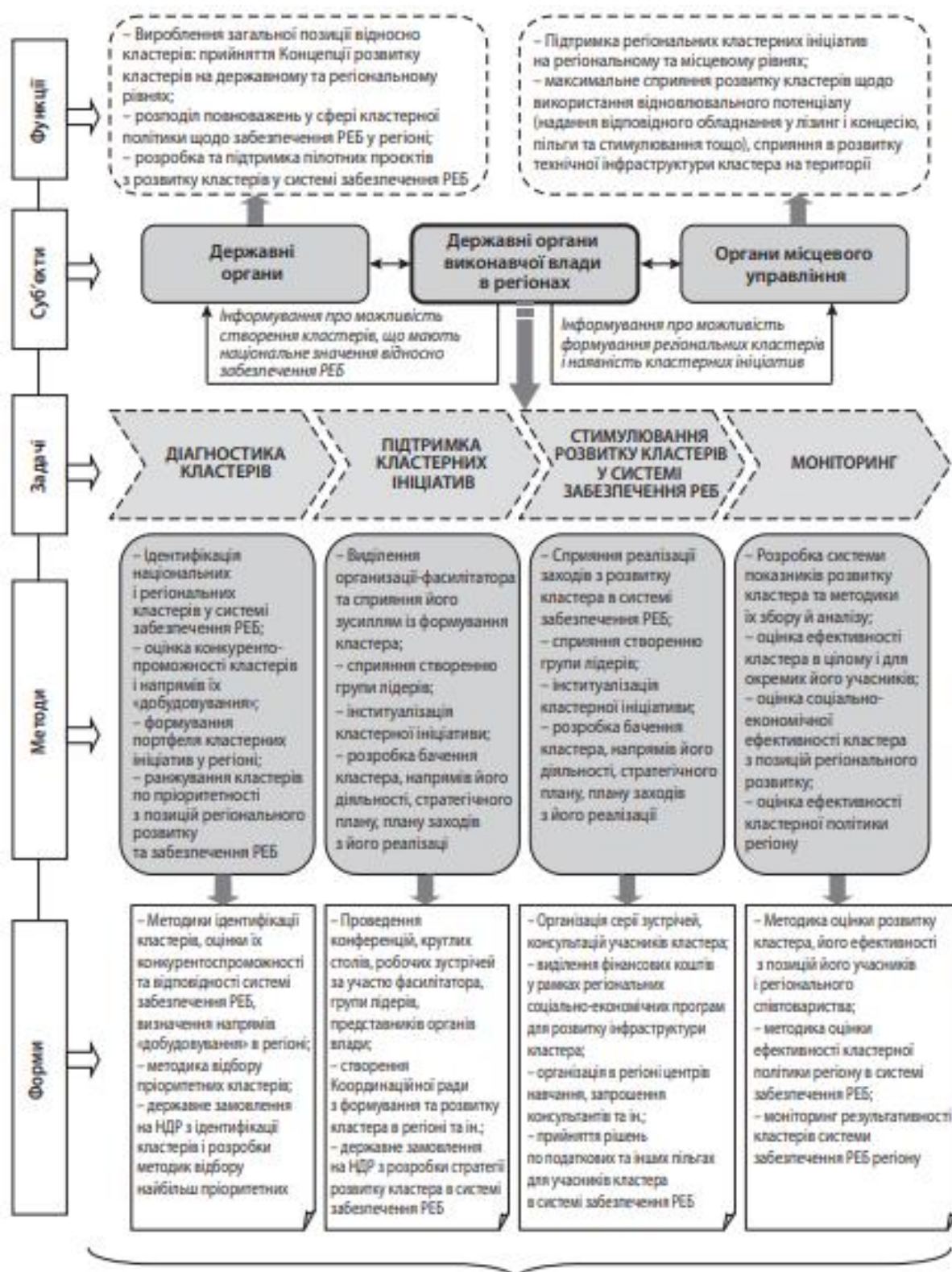

Рис. 3.1. Основні елементи кластерної політики у регіоні

Джерело: [25].

Оцінка ефективності створення кластера як інституту регіонального розвитку в системі підтримки ЄВ має враховувати:

ефективність кластера як мережевої форми розвитку бізнесу в регіоні, тобто з точки зору окремих суб'єктів господарювання;

ефективність кластеру як інституту регіонального розвитку, що забезпечує РЕБ регіону, в тому числі його просторового розвитку;

ефективність кластеру з точки зору людини – жителя регіону.

Враховуючи існуючі залежності між суб'єктами системи управління НДД, створено узагальнену модель формування кластерів у системі НДД регіону, яка включає такі елементи:

«ядро» – об'єкти, навколо яких створюється кластер, які здійснюють основна діяльність, виробництво кінцевої продукції;

«додаткові об'єкти», що безпосередньо забезпечують функціонування «ядра»;

«сервісні об'єкти», діяльність яких безпосередньо не пов'язана з функціонуванням «основних» об'єктів, але їх наявність є обов'язковою (до цієї групи належать підприємства, що виконують функції кластерного обслуговування);

«допоміжні об'єкти», наявність яких є доцільною, але необов'язковою для функціонування інших об'єктів кластеру (здійснюють пошук внутрішніх резервів кластера для забезпечення безперервності відтворення, підвищення еколого-економічної ефективності, використання технологічний потенціал усього кластеру).

Крім того, ця модель може бути реалізована у двох випадках: 1) створення кластерів, що розкривають інноваційно-інвестиційний потенціал вторинної сировини та енергетичних ресурсів регіону (кластер телепереробки, кластер відновлюваної енергетики тощо) або 2) створення екологічно орієнтованих виробничі кластери, які зумовлені специфікою регіонів, мають найбільш замкнутий технологічний цикл сировинно-енергетичного використання, включають операції з відновлення вторинної сировини в господарському обігу

та залучають відповідні підприємства і структури, науково-дослідні організації. Таким чином, розроблена кластерна модель може бути модифікована залежно від конкретних цілей і завдань системи забезпечення РЕБ з урахуванням регіональної специфіки.

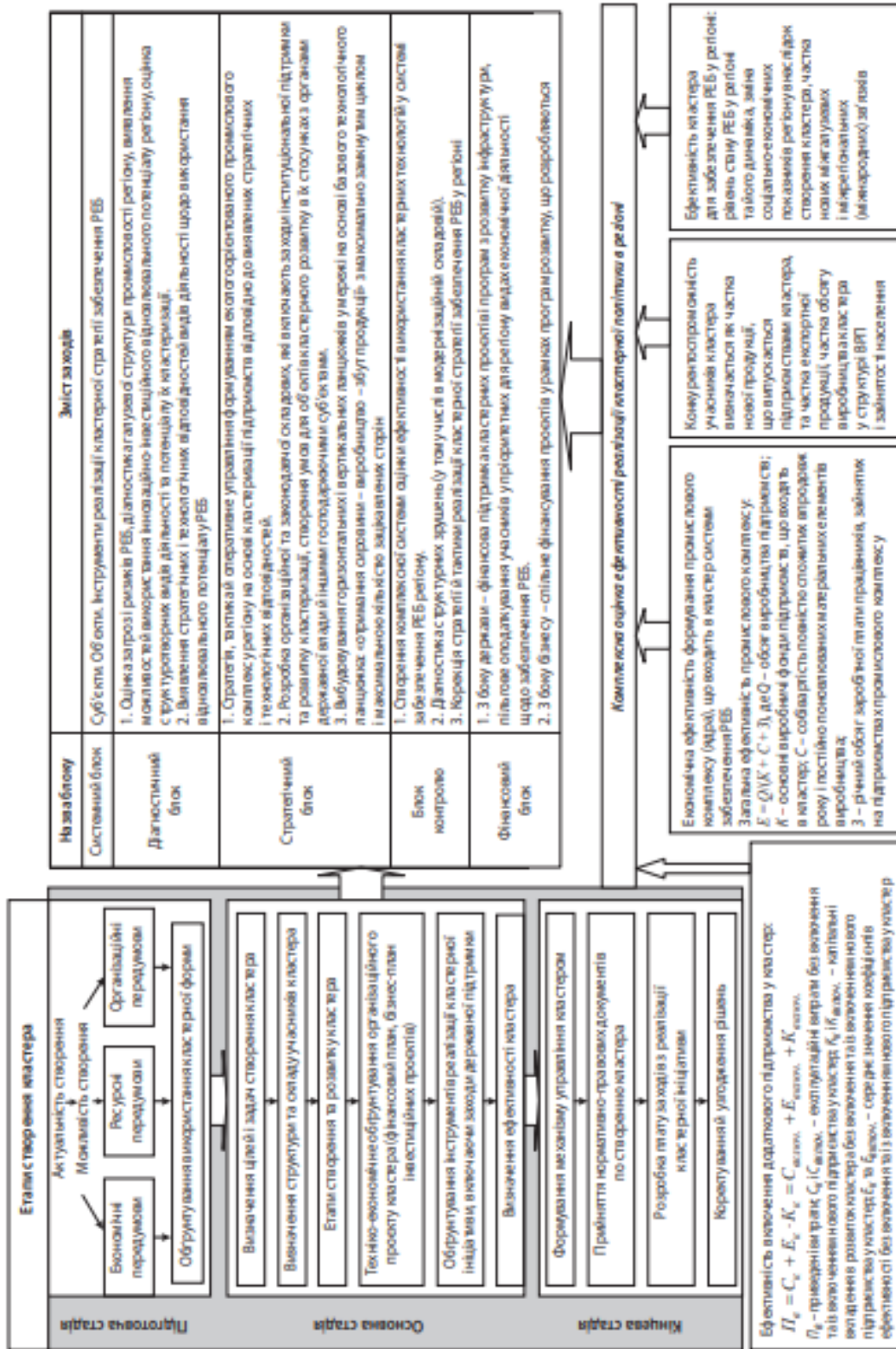

Рис. 3.2. Схема методичного підходу до створення кластера в системі забезпечення РЕБ
Джерело: [25].

Створення та розвиток кластеру в системі РЕБ регіону має здійснюватися за таким алгоритмом:

перший етап: підготовчий, який включає загальну методологічну розробку кластерної моделі в системі РЕБ конкретного регіону і включає оцінку його орієнтації в регіоні; створення робочої групи, визначення потенційних членів майбутньої координаційної ради; розробка місії та мети кластеру, ознайомлення робочої групи з пілотним проектом; розроблення та затвердження нормативно-правової бази функціонування кластеру в системі забезпечення СБ;

другий етап: аналітичний, що полягає у проведенні дослідження з метою виявлення наявності умов або потенційних конкурентних кластерів. Зокрема, експертний метод визначає параметри, за якими конкретні підприємства можуть бути віднесені до ядра кластера; визначаються межі виявленого кластера (ядра кластера); розкриваються зв'язки всередині кластера, що визначають його розвиток, включаючи фінансовий центр, дослідницькі центри, навчальні заклади; проведено стратегічний аналіз ідентифікованої кластерної моделі; визначаються його сильні та слабкі сторони;

третій етап: організаційно-економічний, який передбачає формування єдиної кластерної моделі в системі забезпечення РЕБ, розробку рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування кластеру, включаючи заходи державної підтримки, та методичний. Основою для реалізації цього етапу є принцип інтеграції стратегії соціально-економічного розвитку регіону та забезпечення РЕБ і корпоративної стратегії кластера. Цей етап включає:

визначення сфери спільної діяльності підприємств – учасників кластеру;

визначення функцій відповідно до окремих кластерних структур;

розробка концепції інноваційного проєкологічного розвитку кластера, включаючи побудову дерева цілей, сценаріїв та напрямів розвитку;

розроблення програми розвитку кластерів у системі підтримки СБ, яка полягає у створенні нормативно-правових, організаційних та економічних механізмів реалізації визначених напрямів інноваційного проєкологічного розвитку;

четвертий етап: оцінка ефективності функціонування кластера, що включає розробку довгострокового сценарію розвитку кластера, включаючи прогнози функціонування за окремими напрямками; розробка методології оцінки ефективності кластеру з точки зору ефекту синергії та внеску в стратегію розвитку регіону в частині забезпечення МЗР.

При цьому принцип дії алгоритму створення регіональних кластерів у системі РЕБ можна представити як послідовну зміну етапів:

постановка організаційної задачі та розробка правових засад;
визначення учасників і меж кластера та аналіз потенціалу майбутньої структури;

побудова механізму функціонування кластеру за окремими ділянками;
розробка методів підвищення ефективності цього механізму.

Крім того, на кожному із зазначених етапів створення кластеру в системі РЕБ має здійснюватися державна підтримка ініціатив та визначення відповідності його регіональним цілям у сфері РЕБ. Розробка стратегії та програми розвитку кластеру в системі підтримки має бути прив'язана до стратегії соціально-економічного регіону та враховувати максимальний синергетичний ефект у результаті функціонування кластеру.

Надзвичайно актуальною для України є розробка та впровадження новітніх ефективних, екоорієнтованих стратегій інноваційного розвитку, які базуються, насамперед, на поступовому формуванні кластерів у системі забезпечення РЕБ, як територіальних об'єктів економічного зростання регіонів, які поєднуюватимуть зусилля влади та бізнесу в цих структурах, науці, освіті, громадських організаціях.

Таким чином, формування та розвиток кластерів у системі доставки РЕБ сприяє:

капіталовкладенню, що підвищує конкурентоспроможність та привабливість регіону;

створення сприятливих умов для розвитку спеціалізованих виробництв, насамперед обслуговуючого характеру, що позитивно впливає на зайнятість населення регіону;

створення ринку для компаній інноваційної екологічної спрямованості, які в майбутньому стануть генератором конкурентних переваг, а також екологічного підприємництва. Виробнича структура кластера синтезує ефект синергії, і всі учасники кластера отримують додаткові конкурентні переваги під впливом кумулятивного ефекту ефекту масштабу та масштабу.

Як наслідок, у результаті кластеризації створюється сприятливе бізнес-середовище в системі забезпечення регіональної економічної безпеки, підвищується економічна активність суб'єктів господарювання всіх форм власності, прискорюються інноваційно-інвестиційні процеси, формуються ефективні економічні моделі створюються виробничі розробки.

3.2. Механізм управління екологічною безпекою на регіональному рівні: маркетинговий підхід

Важливість ролі маркетингу в системі управління підприємством і по відношенню до зовнішнього середовища, включаючи природне середовище і соціальні потреби, наголошували теоретики інноваційного менеджменту, зокрема П. Ф. Друкер, більше півстоліття тому [17, С. 27]: - маркетинг є однією з найважливіших ролей в управлінні і має розглядатися інтегрально, у комплексі з усіма різнорідними факторами функціонування та розвитку будь-якої економічної системи, а не лише як окрема функція управління; - маркетинг охоплює всі сфери функціонування і розвитку економічних систем і дозволяє підприємствам і організаціям адаптуватися до навколишнього ринкового середовища з метою як отримання вигоди для себе, так і, можливо, поліпшення загальної економічної, соціальної та екологічної ситуації в цілому; - завдання маркетингу - використання суспільних потреб, у тому числі екологічних, для створення можливостей заробітку підприємств. Автором роботи [42] запропоновано організаційно-економічний механізм управління екологічною безпекою держави, який складається з таких елементів: організація процесу

функціонування системи забезпечення економічної безпеки; методика планування системи економічної безпеки; економічні стимули та економічні важелі; нормативно-правове забезпечення екологічної безпеки; організаційно-технічне забезпечення екологічної безпеки; інституційне забезпечення екологічної безпеки; методи фінансування системи екологічної безпеки; методи визначення плати за забруднення та небезпеку; методи діагностики екологічних небезпек і катастроф. У роботі [14] представлено механізм управління природокористуванням та екологічною безпекою, метою якого автор вбачає екологізацію прийняття управлінських рішень на рівні основної ланки економіки за умови забезпечення рівня якості навколишнього середовища та навколишнього середовища. безпека є прийнятною для суспільства та місцевої влади. При цьому зазначається, що «при організації екологічної роботи в усіх службах компанії центральною керівною ланкою має бути служба маркетингу та менеджменту. Він прагне до реалізації політики впровадження відходів виробництва та зниження вартості прав на викиди. Ілляшенко І. О. у роботі [15] розкриває сутність організаційно-економічного механізму стратегічного управління природною, штучною та екологічною безпекою на основі сталого розвитку, основною метою якого є гармонізація еколого-економічних інтересів суспільства. Вимоги до створення та функціонування конкретного механізму, який включає нормативно-правові аспекти, забезпечення захисту національних та регіональних екологічних інтересів, прогнозування та запобігання екологічним загрозам, здатність діяти в надзвичайних ситуаціях, структуру держави, управління досліджено тощо (за пропозиціями Є.В. Хлобістової в роботі [46]). При цьому конкретний організаційно-економічний механізм розглядається як у широкому сенсі (як система заходів із забезпечення безпеки населення, природокористування, охорони навколишнього природного середовища, як організаційних, адміністративно-економічних), так і у вузькому (як виключно економічними засобами).

Остання теза, на нашу думку, є найбільш дискусійною, оскільки в основу зазначеної класифікації покладено характер заходів (у широкому розумінні –

організаційно-економічних заходів, у вузькому – господарських), а не їх важливість у визначенні сфера дії механізму. Тобто, на нашу думку, будь-який організаційно-економічний механізм можна розглядати: по-перше, як такий, що містить, крім знарядь дії, принципи їх створення, а також відповідні форми, важелі тощо (широкий погляд механізму); по-друге, як сукупність засобів дії (вузький погляд на механізм). Серед важелів конкретного організаційно-економічного механізму автор роботи [15] виділяє фінансову, кредитну та податкову системи, а також державне субсидування тих підприємств, які відповідають вимогам сталого розвитку. Серед окремих інструментів управління екологічною безпекою були виділені: запровадження прискорених термінів амортизації екологічно чистого та ресурсоефективного обладнання; створення проєкологічного інвестиційного клімату; інвестування в «зелені» бізнес-проекти; конкурсна основа фінансування програм і проєктів; екологічний аудит, менеджмент та консалтинг; еколого-економічне проектування об'єктів; відповідна управлінська документація тощо. Економічні системи поділяються принаймні на такі групи: – за масштабом (обсягом елементів і залежностей): макро-, мезо-, мікрорівень; - територіальні: глобальні, міжнародні, національні, регіональні, локальні; - галузеві та міжгалузеві: важка промисловість, легка промисловість, сільське господарство тощо. У цьому дослідженні розглядається регіон як економічна система, що виділяється як за територіальним, так і за галузевим принципом. Водночас регіон є складовою національної економічної системи. Крім того, представляючи мезорівень, регіон розглядається відносно рівня мікропідприємств, розташованих у цьому регіоні. На основі поглядів, висловлених у працях [17, С. 46; 27, С. 15; 29; 1] та пов'язані з цим процеси планування та впровадження екологічної цінової політики, просування та розповсюдження ідей, продуктів і послуг, спрямовані на здійснення обміну, що відповідає потребам екологічної безпеки як на рівні окремих осіб і підприємств, так і всієї економічної системи.

Отже, можна виділити такі етапи створення, підтримки та розвитку конкретного механізму: – I етап: встановлення та розвиток еколого-економічних

зв'язків в економічній системі; – II етап: формування та підтримання засобів та інструментів екологічно орієнтованого управлінського впливу в економічній системі; - III етап: планування та реалізація екологічної політики в ланцюжку «продукт – просування на ринок – дистрибуція – ціна».

Розглянемо питання оцінки ефективності механізму управління екологічною безпекою в контексті залежностей між економічними системами на різних рівнях. Тому автори роботи [9, с. 119-127] розглядають управління рівнем екологічної безпеки на рівні територіальної економічної системи та на рівні підприємства.

Викладені ними пропозиції щодо оцінки ефективності механізмів управління екологічною безпекою, всупереч дискусійності проблеми інформаційних факторів управління екологічною безпекою, завдяки їх реалістичності ми кладемо в основу однієї з ключових залежностей механізму, запропонованого в цьому дослідженні. Йдеться про взаємозв'язок систем управління екологічною безпекою, одна з яких територіально охоплює всі інші. У свою чергу, цей зв'язок є складовою представленою вище загального механізму управління екологічною безпекою економічних систем, побудованого на принципах маркетингу. Отже, ефективність механізму управління екологічною безпекою регіональної економічної системи можна оцінити за рівнем екологічної безпеки регіону ($PEBr$; $0 < PEBr$; $PEBr \rightarrow 1$).

Даний показник є комплексним, проте в умовах викривлення інформації про природоохоронну діяльність підприємств регіону за $PEBr$ можна прийняти наступні ситуаційні показники, які базуються на статистичних даних, розрахованих за декілька періодів часу:

- ймовірність надзвичайні ситуації, що виникають на підприємствах регіону / ймовірність уникнення надзвичайних ситуацій, викликаних факторами зовнішнього середовища;

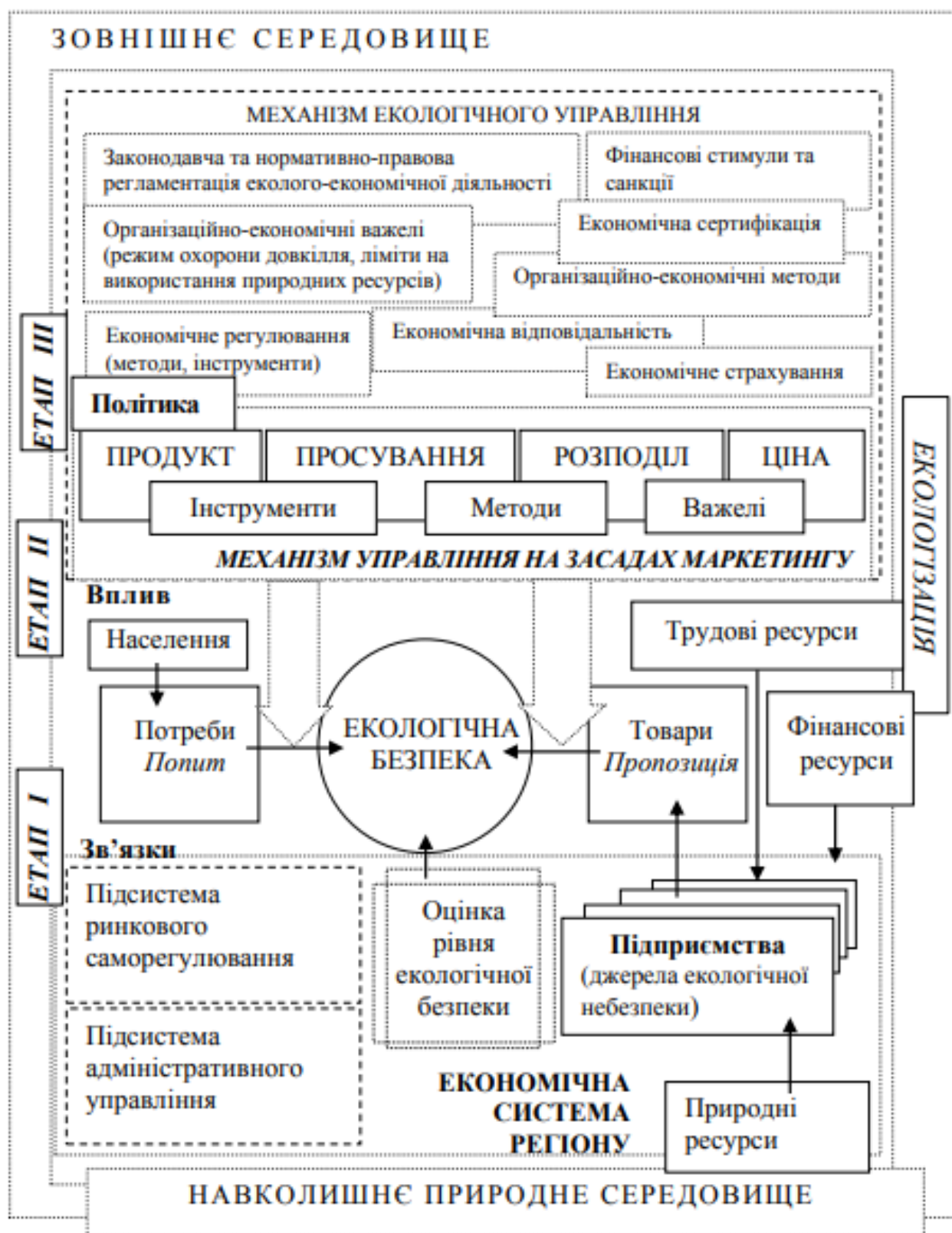

Рис. 3.3 – Механізм управління екологічною безпекою регіональної економічної системи на маркетингових засадах

– очікуваний екологічний та соціальний збиток від небезпечної господарської діяльності в регіоні; – прогнозований екологічний та соціальний

збиток, спричинений небезпечною господарською діяльністю в окремих галузях промисловості регіону;

– очікувана кількість кризових ситуацій, спричинених діяльністю людини, у територіальних межах області;

– очікувана кількість НС природного характеру в територіальних межах області;

– прогнозоване зменшення/збільшення показника валового регіонального продукту внаслідок екологічно шкідливої діяльності підприємств.

При цьому диференціація рівня екологічної безпеки регіону представлена такими показниками:

– середній РЕБр, розрахований як середнє арифметичне зважене кількох попередніх років;

– оптимальний рівень РЕБр з точки зору підприємств регіону (РЕБр(i) = 1 – для і-го підприємства, на якому вирішувалися питання екологічної безпеки);

– максимально наблизений до оптимального рівня РЕБр з точки зору підприємств регіону (РЕБр(j) → 1 – для j-го підприємства з найкращим показником рівня екологічної безпеки в регіоні, але не за абсолютним значенням). Зіставляючи рівень екологічної безпеки (як результат функціонування механізму управління екологічною безпекою, побудованого на принципах маркетингу – ЕМІ) з витратами на цей механізм, ми оцінюємо конкретне функціонування. При цьому витрати слід поділити на три складові: - витрати на формування механізму управління екологічною безпекою на основі маркетингу (ВМі фм); – витрати на підтримку функціонування цього механізму (ВМі рф); – витрати на розробку цього механізму (ВМі гм). Цільову функцію та обмеження, що відповідають наведеному вище опису оцінки функціонування механізму управління екологічною безпекою, можна представити у вигляді такої системи:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{i=1}^n \frac{EM_i}{BM_i^{fm} + BM_i^{rf} + BM_i^{gm}} \rightarrow \max, \\ EM_i = f(\Delta AP_i), \quad \left(\sum_{i=1}^n REB_i = REB_p \right), \\ \Delta PPE_i = \Delta ППН_i + \Delta ППС_i + \Delta ППГ_i + \Delta AA_i, \\ 0 \leq \Delta PPE_i \leq 1, \end{array} \right.$$

де вибрано кількість змін відповідно: понаднормові викиди на і-му підприємства ($\Delta ПНВ_i$), понаднормових скидів з і-го підприємства ($\Delta ПНС_i$), складування твердих побутових відходів у результаті роботи і-го підприємства

(ДПНРi), а також надзвичайних екологічних ситуацій на і-му підприємстві (ДАСi).

Таким чином, ми пропонуємо оцінити, наскільки ефективно працюватиме запропонований у цьому дослідженні механізм, виходячи зі співвідношення результатів, отриманих у результаті дії механізму (рівень екологічної безпеки регіону) до витрат на формування, підтримку та розвиток цього механізму. механізм. Очевидно, що процеси досягнення певного рівня екологічної безпеки регіону не можуть бути на 100% пов'язані з відповідним механізмом. Певний відсоток змін у цій сфері відбувається випадково і практично не пов'язаний з діяльністю механізму управління екологічною безпекою. Фактори відхилення від очікуваних результатів функціонування конкретного механізму ($\pm\Delta PEBr$), на нашу думку, слід класифікувати на дві класифікаційні групи: за критерієм динамічності неконтрольованих факторів зовнішнього середовища; за критерієм агресивності неконтрольованих факторів зовнішнього середовища.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: - вирішення проблем екологічної безпеки в економічних системах (національних, регіональних, локальних) потребує, крім традиційних удосконалень екологічного менеджменту, запровадження нових маркетингових механізм; - механізм управління екологічною безпекою економічних систем на основі маркетингу – це сукупність взаємопов'язаних процесів планування та реалізації екологічно сприятливої політики ціноутворення, просування та розповсюдження ідей, продуктів і послуг, спрямованих на здійснення обміну, що відповідає потреби екологічної безпеки як на рівні окремих осіб, так і підприємств і регіону; - показник функціонування механізму управління екологічною безпекою конкретної економічної системи на основі маркетингу - показник рівня екологічної безпеки регіону (як середньозважене значення рівнів екологічної безпеки підприємств регіону) з витратами на встановлення, підтримувати та розвивати цей механізм.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволили виокремити чотири основні підходи, з точки зору яких науковці трактують категорію екологічної безпеки: 1. Антропоцентричний, 2. Антропоцентричний і ресурсорієнтований. 3. Поєднання антропоцентричного та біоцентричного підходів. 4. Комплексний підхід.

Еволюція розвитку державних норм екологічної безпеки провідних країн світу сформувала чіткі підходи до екологічних проблем: 1. Підхід провідних країн світу до вирішення проблем екологічної безпеки та Безпосередні роботи з їх вирішення ведуться у сфері, де економічні та соціальні країни. 2. Досвід державного регулювання забезпечення екологічної безпеки в Японії, США та Німеччині, які широко поширені адміністративні заходи, такі як запровадження якості продукції та екологічних стандартів, є суттєвим; угоди між місцевою владою та бізнесом щодо контролю за забрудненням; арбітражна система екологічних конфліктів. Одним із найефективніших заходів є принцип «забруднювач платить». Країна є лідером у використанні еколого-технологічного підходу для забезпечення екологічної безпеки шляхом розвитку науки. 3. Ступінь децентралізації управління визначається локальним характером більшості екологічних проблем, кращим розумінням їх безпосередньо на місці виникнення, тому доцільно приймати рішення на якомога нижчому рівні. Ступінь децентралізації управління в країнах світу різний, але для деяких проблем централізоване управління є доцільним. Доцільне комбіноване використання централізованого та децентралізованого підходів у регулюванні та регулюванні. 4. Необхідно вивчити та максимально врахувати позитивний зарубіжний досвід у сфері державного регулювання екологічної безпеки та розробити заходи щодо його адаптації в Україні, зокрема в таких країнах як США, Німеччина, Японія тощо. Більше того, кожна з цих країн має певні пріоритетні напрямки у вирішенні певних проблем із відповідними позитивними наслідками для населення та природи країни, які також можуть

бути запозичені для використання у державному регулюванні подібних процесів в Україні.

Закон України «Про Стратегію національної безпеки України» визначає низку загроз національним інтересам у сфері охорони навколишнього природного середовища. Це: надмірний антропогенний вплив та високий рівень техногенного навантаження на територію України; негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; нераціональне, виснажливе використання мінеральних і природних ресурсів; значна кількість відходів виробництва та споживання та недостатній рівень їх вторинного використання, перероблення та захоронення; незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля; підвищення ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; погіршення екологічного стану водойм, загострення проблеми транскордонного забруднення та зниження якості води; погіршення антропогенного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на р. Дніпро; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб тощо; загроза антропогенного та біологічного тероризму тощо. У сфері екологічних загроз Закон також визначає основні напрями державної політики з питань національної безпеки в екологічній сфері.

Екологічні загрози національній безпеці пов'язані зі значними антропогенними порушеннями та антропогенним перевантаженням території України, негативними екологічними наслідками Чорнобильської катастрофи; неефективне використання природних ресурсів, широкомасштабне використання екологічно шкідливих і недосконалих технологій; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів; негативні екологічні наслідки оборонної та військової діяльності.

В умовах зниження рівня показників економічного і соціального розвитку регіонів, наявності гострої конкуренції спостерігається необхідність активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, в тому числі в екологічній сфері, як

важливого елемента модернізації продуктивних сил регіонів, ефективного засобу підвищення конкурентоспроможності регіонів та подальшого інтенсивного розвитку.

Надзвичайно актуальною для України є розробка та впровадження новітніх ефективних, екоорієнтованих стратегій інноваційного розвитку, які базуються, насамперед, на поступовому формуванні кластерів у системі забезпечення РЕБ, як територіальних об'єктів економічного зростання регіонів, які поєднуюватимуть зусилля влади та бізнесу в цих структурах, науці, освіті, громадських організаціях.

Таким чином, формування та розвиток кластерів у системі доставки РЕБ сприяє:

капіталовкладенню, що підвищує конкурентоспроможність та привабливість регіону;

створення сприятливих умов для розвитку спеціалізованих виробництв, насамперед обслуговуючого характеру, що позитивно впливає на зайнятість населення регіону;

створення ринку для компаній інноваційної екологічної спрямованості, які в майбутньому стануть генератором конкурентних переваг, а також екологічного підприємництва. Виробнича структура кластера синтезує ефект синергії, і всі учасники кластера отримують додаткові конкурентні переваги під впливом кумулятивного ефекту ефекту масштабу та масштабу.

Як наслідок, у результаті кластеризації створюється сприятливе бізнес-середовище в системі забезпечення регіональної економічної безпеки, підвищується економічна активність суб'єктів господарювання всіх форм власності, прискорюються інноваційно-інвестиційні процеси, формуються ефективні економічні моделі створюються виробничі розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Green marketing. – Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Green_marketing.
2. Бабець І. Г. Теоретико-методологічні засади дослідження впливу зовнішньоекономічних чинників на економічну безпеку регіонів України [Електронний ресурс] / І. Г. Бабець // Проблеми економіки. - 2021. - № 4. - С. 85-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKon_2021_4_11
3. Балджи М. Д. Шляхи вдосконалення державного регулювання природокористування / М. Д. Балджи // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – № 2. – С. 26-34.
4. Бузько І. Р. Система економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах глобалізації: регіон, підприємство [Електронний ресурс] / І. Р. Бузько, Д. М. Туленінова // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 4. - С. 236-244. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VkhnaU_ekon_2015_4_29.
5. Безверхнюк Т. М. Ресурсний режим як інституційний механізм ресурсного забезпечення регіонального управління / Т. М. Безверхнюк // Державне будівництво: електрон. наук. фах. вид. ХарPI НАДУ. - 2010. - № 1. - Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/2/11.pdf>.
6. Біла С. О. Державне регулювання екологізації виробництва в Україні: реалії та перспективи / С. О. Біла // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 33 – Донецьк, ДонНТУ, 2008. – С. 19-25
7. Гарькава В. Ф. Концептуальні підходи до управління економічною безпекою на регіональному рівні [Електронний ресурс] / В. Ф. Гарькава, А. Ю. Кліщевська // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. - 2021. - № 7(1). - С. 16-23. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_7\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_7(1)_4)
8. Гарькава В. Ф. Економічна безпека регіонів України [Електронний ресурс] / В. Ф. Гарькава // Економіка України. - 2022. - № 2. - С. 37-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2022_2_5
9. Герасимчук З. В. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення / З. В. Герасимчук, А. О. Олексюк. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 280 с.
10. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с.
11. Джигора О. М. Напрями реалізації регіональної політики в контексті забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] / О. М. Джигора // Проблеми економіки. - 2021. - № 3. - С. 73-81. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKon_2021_3_11
12. Дорогунцов С. І. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України / С. І. Дорогунцов, А. М. Федорищева // Економіка України. – 2002. – № 4. – С. 70–76.
13. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль / Д. В. Зеркалов. - К. : КНТ, Дакор, Основа, 2007. - 412 с.
14. Іванова Т.В. Механізм управління природокористуванням і екологічною безпекою / Т.В. Іванова // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2011. – Вип. 1.
15. Ілляшенко І.О. Формування організаційно-економічного механізму стратегічного управління природно-техногенною та екологічною безпекою на засадах сталого розвитку [Електронний ресурс] / І.О. Ілляшенко // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1713>.
16. Карташов Є. Г. Механізми державного управління екологічною безпекою в Україні як умова формування стійких регіональних еколого-економічних систем [Електронний ресурс] / Є. Г. Карташов // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія

- : Управління. - 2014. - Вип. 1. - С. 139-147. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_1_20
17. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – СПб : Питер Ком, 1999. – 896 с
 18. Кравцова Л.А. Сталий розвиток як ключова домінанта регіонального екологічного управління / Л.А. Кравцова // Економічні інновації: зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012. – Вип. 48. – С. 150–157.
 19. Кулина С.Я. Розвиток прикордонного підприємництва в євро регіоні «Сян» // С.Я. Кулина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.univ.rzeszow.pl/nauka/.../rl.../36-Kulyna_szablonUKR.pdf.
 20. Лепкий М. І. Забезпечення еколого-економічної безпеки використання ресурсного потенціалу туристичних регіонів [Електронний ресурс] / М. І. Лепкий, В. Т. Феценець // Економічний форум. - 2017. - № 3. - С. 112-117. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_3_18
 21. Лісовський С. А. Економіко-географічні засади збалансованого розвитку України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора географічних наук: 11.00.02 / Лісовський Сергій Антонович // Інститут географії НАН України. – К, 2004. – 36 с.
 22. Мельничук В. Кластери в економіці України. URL: <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/klasteri-vekonomitsi-ukrajini>
 23. Овчаренко О. В. Аналіз наявних підходів до оцінки економічної безпеки регіону [Електронний ресурс] / О. В. Овчаренко // Наука, технології, інновації. - 2021. - № 3. - С. 20-29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/STI_2021_3_5
 24. Пастушенко П. П. Безпеківі орієнтири сталого соціо-еколого-економічного розвитку: регіональний аспект [Електронний ресурс] / П. П. Пастушенко, Г. О. Обиход, Ю. М. Хвесик // Соціальний калейдоскоп. - 2022. - Т. 2, Вип. 1-2. - С. 102-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socialkalei_2022_2_1-2_10
 25. Писаренко П. В. Оптимізація організаційної структури управління ресурсно-екологічною безпекою на регіональному рівні на інноваційних засадах [Електронний ресурс] / П. В. Писаренко, М. С. Самойлік, О. Ю. Диченко, О. М. Руденко // Бізнес Інформ. - 2020. - № 8. - С. 60-68.
 26. Про охорону природного навколишнього середовища : Закон України. — № 1264-ХІІ від 25.06.1991 р
 27. Прокопенко О.В. Екологічний маркетинг / О.В. Прокопенко. – К. : Знання, 2012. – 319 с.
 28. Різник Н. С. Проектно-орієнтований підхід до формування цільової комплексної програми економічної безпеки регіону [Електронний ресурс] / Н. С. Різник // Управління проектами та розвиток виробництва. - 2010. - № 4. - С. 61-67.
 29. Садченко Е.В. Экологический маркетинг: понятия, теория, практика и перспективы / Е.В. Садченко, С.К. Харичков. – Одесса : Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – 146 с
 30. Самійленко Г. Кластерні структури регіонів України: теоретичні аспекти, проблеми та перспективність практичної реалізації. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 1. С. 155–165.
 31. Самойлік М. С. Концептуальні засади формування регіональної політики ресурсно-екологічної безпеки. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2014. № 3. Т. 1. С. 44–51.
 32. Самойлік М. С. Ресурсно-екологічна безпека регіону : монографія. Полтава : Сімон, 2014. 317 с.
 33. Самойлік М. С. Управління ресурсно-екологічною безпекою на регіональному рівні [Електронний ресурс] / М. С. Самойлік // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - 2014. - № 3. - С. 147-154. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDAA_2014_3_33
 34. Стілл А. В. Теоретичні основи забезпечення соціально-економічної безпеки на регіональному рівні [Електронний ресурс] / А. В. Стілл // Інвестиції: практика та досвід. - 2021. - № 18. - С. 120-124.

35. Тендюк А. О. Забезпечення екологічної безпеки регіону як мета регіонального екологічного менеджменту: теоретико-методичні аспекти [Електронний ресурс] / А. О. Тендюк, І. О. Абрамова // Економічні науки. Серія : Регіональна економіка. - 2017. - Вип. 14. - С. 288-299.
36. Тимчишин Ю. В. Фінансова складова економічної безпеки регіонів [Електронний ресурс] / Ю. В. Тимчишин // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. - 2020. - № 12(1). - С. 108-116. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2020_12\(1\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2020_12(1)__16)
37. Тимчишин-Чемерис Ю. В. Особливості економічної безпеки регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки [Електронний ресурс] / Ю. В. Тимчишин-Чемерис // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука" . - 2019. - № 4(2). - С. 31-36. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2019_4\(2\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2019_4(2)__9)
38. Ткач В. О. Система економічної безпеки регіону: аналіз та перспективи [Електронний ресурс] / В. О. Ткач. // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. - 2011. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddau_2011_2_42
39. Українські кластери. URL: <http://ucluster.org>
40. Фесянов П. Державне регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні: досвід провідних країн світу. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - № 4. - С. 142-150.
41. Формування регіональної політики в контексті забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] / Н. О. Рязанцева, Г. Г. Воронова // Бізнес Інформ. - 2012. - № 3. - С. 103-106. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_3_30
42. Фролова А.В. Формування організаційно-економічного механізму управління забезпеченням екологічної безпеки держави [Електронний ресурс] / А.В. Фролова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/pspe/2011_4/Frolova_411.htm.
43. Харченко Ю. П. Екологічна безпека, як детермінанта інклюзивного регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Ю. П. Харченко // Науковий вісник Полісся. - 2021. - № 1. - С. 79-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvp_2021_1_10
44. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування: монографія / М. А. Хвесик, Л.М. Горбач, Ю.П. Кулаковський. – К. : Кондор, 2004. – 524 с.
45. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник.. – К., 2017. – 267 с.
46. Хлобистов Є. В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / Є. В. Хлобистов / РВПС України НАН України ; відп. ред. С. І. Дорогунцов– К. : Агентство «Чорнобильінтерформ», 2004. – 336 с
47. Черевко Г. В. Економіка природокористування : навч. вид. / Г. В. Черевко, М. І. Яцків. - Б. м., б. р. - 203 с.
48. Шмандій В.М. Управління екологічною безпекою на регіональному рівні (теоретичні та практичні аспекти). Автореферат дис... д-технічн. наук. – Х., 2004. – 36 с.
49. Якібчук О. В. Особливості державного регулювання екологічної безпеки в регіонах України [Електронний ресурс] / О. В. Якібчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. - 2017. - Вип. 2. - С. 69-72.
50. Буколова В. В. Передумови оцінювання соціально-економічної безпеки регіону [Електронний ресурс] / В. В. Буколова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 17(1). - С. 29-33. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17\(1\)__89](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17(1)__89)

Виконав:

студент магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми навчання
« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

МЕЛЬНИК Сергій

Ініціали, прізвище**Науковий керівник:**

« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

МАЛАНЧІЙ Микола

Ініціали, прізвище**Робота допущена до захисту:**

« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

ЩЕПАНСЬКИЙ Едуард

Ініціали, прізвище